

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๙๕ ตอนที่ ๙๔๑ – ๙๕๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๙๔๑

ส. บางท่านบอกว่า วันหนึ่ง ๆ อกุศลเกิดมากเหลือเกิน เพราะฉะนั้น น่าจะเป็นการดีถ้าจะทำให้จิตสงบ ก็คงจะเหมือนกับชีวิตประจำวันที่ว่า บางท่านมี อกุศลเกิดมาก ก็ปล่อยให้เป็นอกุศลไป และบางท่านเมื่อเห็นว่าเป็นอกุศล ก็ไม่อยาก ให้เป็นอกุศลต่อไป เพราะฉะนั้น เมื่อมีทางที่จะทำได้หรือเป็นไปได้ ก็ใครที่จะทำให้ อกุศลจิตเกิด ให้สงบเสียก่อน แต่ถ้าเป็นอย่างนั้นในขณะนั้นก็ไม่รู้ว่า ที่คิดอย่างนั้น ก็เป็นเพียงนามธรรมชนิดหนึ่ง เป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดา ย่อมดับไปเป็น ธรรมดา และไม่มีโอกาสที่จะรู้เลยว่า แม้ในขณะนั้นก็ไม่ใช่อัตถ์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ ตัวตน

แต่การอบรมเจริญปัญญาไม่ใช่เลือก และไม่ได้อวดด้วย แล้วแต่ว่าปัญญาจะเริ่ม รู้ลักษณะของสภาพธรรมใดบ้าง และเมื่อยังไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมใด ก็ระลึก จนกว่าจะศึกษาและรู้เพิ่มขึ้น จนถึงขณะที่สามารถประจักษ์ชัดในลักษณะของ สภาพธรรมโดยไม่ได้เลือกและโดยไม่ได้อวด เพราะว่า เป็นความสมบูรณ์ของเหตุที่ได้ อบรมเจริญปัญญามาแล้ว จนกระทั่งปัญญามีปัจจัยที่จะแทงตลอดประจักษ์ชัดใน ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏโดยความไม่ใช่อัตถ์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องเข้าใจจริง ๆ และก็อบรมเจริญจริง ๆ อย่าให้มี ความหวัง หรือความต้องการที่จะชักนำไปสู่การไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ ปรากฏ

ถ. เป็นความจริง มีเรื่องหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับใคร่ผมก็จำไม่ได้ ที่โดนเรียกว่า ไบลานเปล่า ๆ จนท่านสังเวชใจ ท่านก็ไปหาลูกศิษย์ที่ท่านเคยสั่งสอน ให้แนะนำธรรมแก่ท่าน ศิษย์ทั้งหลายก็ไม่กล้าสอนเพราะท่านเป็นอาจารย์ อาจารย์ก็ ไปหาเณร เณรบอกท่านว่า มีจอมปลวกอยู่อันหนึ่ง มีรูอยู่ ๖ รู เขี่ยเข้าออกตาม รูนั้น ๆ และให้ดูว่า เขี่ยเข้าออกทางรูไหน ให้ดูตามนั้น ผมเข้าใจว่า เป็นสมณะ เพราะ

ระลึกถึงธรรม แต่พอถึงวิปัสสนา เมื่อเราได้ฟังธรรมนี้แล้วก็พิจารณาดูว่า เห็นหมายความว่าอย่างไร และรู้ทั้ง ๖ หมายความว่าอะไร เป็นต้นว่า ในร่างกายเรามีตา หู จมูก เป็นต้น เราเห็นนั่นเป็นรูป นี่เป็นนาม เรารู้แล้ว ศึกษาแล้ว เกิดจากเวทนาเรารู้ กายเรากำลังยืนอยู่เดี๋ยวนี้ ลมพัดมากระทบ มีความเย็น รู้สึกว่าความเย็นเกิดขึ้น เรารู้ว่าความเย็นที่เกิดขึ้นนั้นอาศัยธาตุไฟ อย่างนี้เป็นต้น ผมเข้าใจว่าการเจริญสมถวิปัสสนาคงจะเป็นอย่างนี้ อาจารย์ช่วยแนะนำด้วย

ส. ไบลานเปล่าในครั้งอดีตมี ในปัจจุบันนี้ยังคงมีหรือเปล่า โฆษบุรุษมีตั้งแต่ในครั้งพระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ในครั้งนี้มีโฆษบุรุษหรือเปล่า คือ ถ้าเป็นเพียงการศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจหรือว่าอาจจะเป็นเพื่อจุดประสงค์อื่น ย่อมเป็นไบลานเปล่าหรือว่าโฆษบุรุษ

แต่ถ้าเป็นการศึกษาเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้ชัดเจนขึ้น ให้ถูกต้องขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์ในอรรถของสภาพธรรมที่ได้ยินได้ฟังถูกต้อง นั่นคือจุดประสงค์ และผู้ใดที่ศึกษาอย่างนี้ ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ เพื่อจุดประสงค์อย่างนี้ ไม่ใช่ไบลานเปล่า ไม่ใช่โฆษบุรุษ

เพราะฉะนั้น อย่าเพียงต้องการที่จะฟังมาก ๆ และไม่พิจารณาว่า สิ่งที่ได้ยินได้ฟังทั้งหมดนี้ คือ สิ่งปรากฏรอบตัวทุกวันที่จะให้รู้ชัด ไม่ว่าจะเป็นพระวินัย พระสูตร หรือพระอภิธรรม ถ้าเพียงฟังแต่ไม่ได้ศึกษาลักษณะของธรรมที่กำลังปรากฏรอบตัวแต่ละขณะตามปกติตามความเป็นจริง ในขณะนั้นเป็นโฆษบุรุษ เพราะว่าไม่ได้รับประโยชน์จากการศึกษา ไม่ได้รับประโยชน์จากการฟัง เป็นไบลานเปล่า หรือว่าเป็นบุรุษเปล่า ไม่ใช่ฟังเฉย ๆ หรือว่าฟังเพียงเพื่อทราบ เพื่อเข้าใจเท่านั้น แต่ว่าฟังเพื่อที่จะให้รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ อลคัฏฐปมสูตร มีข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงเตือนว่า

ข้อ ๒๗๘

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุรุษเปล่าบางพวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัฏฐกธรรม เวทัลลະ บุรุษเปล่าเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไม่ไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้น ย่อมไม่ควรซึ่งการเพ่งแก่บุรุษเปล่าเหล่านั้น ผู้ไม่ไตร่ตรองเนื้อความด้วยปัญญา บุรุษเปล่าเหล่านั้นเป็นผู้มีความข่มผู้อื่นเป็นอาณิสส และมีการเปลื้องเสียซึ่งความนิทาเป็นอาณิสส ย่อมเล่าเรียนธรรม ก็กุลบุตรทั้งหลาย ย่อมเล่าเรียนธรรมเพื่อประโยชน์อันใด บุรุษเปล่าเหล่านั้นย่อมไม่ได้สวຍประโยชน์นั้นแห่งธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้นอันบุรุษเปล่าเหล่านั้นเรียนไม่ดีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน ข้อนั้นเป็นเพราะอะไร เพราะธรรมทั้งหลายอันตนเรียนไม่ดีแล้ว.

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความต้องการด้วยงูพิษ เสาะหา งูพิษ เทียวแสวงหา งูพิษ เขาพึงพบงูพิษตัวใหญ่ พึงจับงูพิษนั้นที่ขดหรือที่หาง งูพิษ นั้นพึงแว้งกัดเขาที่ข้อมือ ที่แขน หรือที่อวัยวะใหญ่ๆแห่งใดแห่งหนึ่ง เขาพึงถึง ความตายหรือความทุกข์ปางตาย มีการกัดนั้นเป็นเหตุ ข้อนั้นเป็นเหตุเพราะอะไร เพราะงูพิษตนจับไม่ดีแล้ว แม้ฉนั้นใด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พวกบุรุษเปล่าบางพวกใน ธรรมวินัยนี้ ก็ฉนั้นนั้นแล ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ ... อัฏฐกธรรม เวทัลลະ บุรุษเปล่าเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไม่ไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรม เหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้น ย่อมไม่ควรซึ่งการเพ่งแก่บุรุษเปล่าเหล่านั้น ผู้ไม่ไตร่ตรองเนื้อความด้วยปัญญา บุรุษเปล่าเหล่านั้นเป็นผู้มีการข่มผู้อื่นเป็นอาณิสส และมีการเปลื้องเสียซึ่งความนิทาเป็นอาณิสส ย่อมเล่าเรียนธรรม ก็กุลบุตรทั้งหลายย่อมเล่าเรียนธรรมเพื่อประโยชน์อันใด บุรุษเปล่าเหล่านั้นย่อมไม่ได้สวຍประโยชน์นั้นแห่งธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้นอันบุรุษเปล่าเหล่านั้นเรียนไม่ดีแล้ว ย่อม เป็นไปเพื่อความไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุอะไร เพราะธรรมทั้งหลาย อันตนเรียนไม่ดีแล้ว

นี่เป็นความสำคัญมากที่ว่า เมื่อศึกษาแล้วต้องพิจารณา จึงจะได้ประโยชน์ อย่างแท้จริง มิฉะนั้นแล้วอาจจะเข้าใจธรรมผิด เป็นเหตุให้ประพฤติปฏิบัติผิด ซึ่งเป็น

โทษ เป็นความทุกข์สิ้นกาลนาน เพราะธรรมเปรียบเหมือนงูพิษ ซึ่งถ้าจับไม่ดี ก็จักกัดบุรุษนั้น ทำให้เกิดทุกข์โทษภัยจนกระทั่งสิ้นชีวิตได้ เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาธรรมแล้ว ต้องพิจารณาเพื่อที่จะได้ประพฤติปฏิบัติให้ถูก ต้องเข้าใจว่าที่ศึกษานี้ เพื่อประพฤติปฏิบัติถูก

เพราะฉะนั้น ถ้าได้รับฟังและพิจารณาแล้วเห็นว่า ธรรมใดไม่ประกอบด้วยเหตุผล ก็อย่าประพฤติปฏิบัติตามโดยเข้าใจว่า ธรรมที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผลนั้นเป็นธรรมที่ถูกต้อง เพราะจะไม่ได้รับประโยชน์จากพระธรรมวินัย คือ ไม่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

การศึกษาศาสนธรรม เพื่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพื่อการประพฤติถูก เพื่อละการประพฤติผิด

ถ. ในพระสูตรที่อาจารย์ยกขึ้นมา ฟัง ๆ แล้วก็งงที่ว่า ศาสนธรรมไม่ดี คือ ผู้ศึกษาศึกษาแล้วคลาดเคลื่อน ผู้ศึกษานั้นเข้าใจธรรมผิด หรือว่าธรรมนั้นไม่ใช่ธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ว่าธรรมไม่ดี

ส. ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง คือ ธรรมที่มีจริงที่กำลังปรากฏรอบตัว เพราะฉะนั้น ที่จะศึกษาเรื่องของธรรม คือ ศึกษาเรื่องสภาพธรรมที่เห็น สภาพธรรมที่ได้ยิน สภาพธรรมที่ได้กลิ่น สภาพธรรมที่ลิ้มรส สภาพธรรมที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ที่คิดนึก ที่เกิดขึ้นเป็นปกติเพราะเหตุปัจจัยตามความเป็นจริง

การปฏิบัติถูก คือ การระลึกรู้และศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่ได้ยินได้ฟัง จนกว่าความเข้าใจถูกความเห็นถูกตรงตามที่ทรงแสดงจะค่อย ๆ เกิดขึ้น ค่อย ๆ เจริญขึ้น รู้ในสภาพธรรมที่เป็นธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จนกว่าจะประจักษ์ชัด ถ้าไม่ได้ศึกษาอย่างนี้ หรือว่าศึกษาอย่างนี้แต่ไม่ปฏิบัติอย่างนี้ที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามที่ทรงแสดงไว้เพื่อให้ประจักษ์ชัด ก็ย่อมไม่ได้รับประโยชน์จากการศึกษา

และถ้าเป็นข้อปฏิบัติที่ผิด ก็ทำให้ข้อปฏิบัติที่ถูกไม่เกิดขึ้น และยังเป็นการเผยแพร่ในข้อปฏิบัติที่ผิด ซึ่งย่อมจะเป็นการทำลายข้อปฏิบัติที่ถูก เป็นโทษมากทั้งสำหรับตนเองและผู้อื่นด้วย

ถ. ทุกวันนี้มีพุทธบริษัทมากเหมือนกันที่จุดมุ่งหมายของการศึกษา ศึกษา นกธรรมบ้าง ศึกษาบาลีบ้าง ต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อจะได้ปริญญา และก็ได้รับความรู้ แต่ขณะที่ศึกษาเพื่อได้ความรู้นั้น ไม่ได้มีข้อปฏิบัติ ไม่ได้ปฏิบัติเลย มุ่งแต่จะศึกษาเท่านั้น แบบนี้จะเป็นการศึกษาที่เป็นงูพิษไหม

สุ. มีข้อความว่า บุรุษเปล่าเหล่านั้น เป็นผู้มีความข่มผู้อื่นเป็นอาณิสส และมีการเปลื้องเสียซึ่งความนิทานเป็นอาณิสส ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ กล่าวกันว่าคนอื่นจะติถ้าไม่ศึกษาธรรม เพราะฉะนั้น จึงเรียน แต่ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ที่จะเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจนกว่าจะรู้ชัด เพราะฉะนั้น ก็เป็น บุรุษเปล่า บางพวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่ได้ไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา

ถ. คัมภีร์เปล่าที่ท่านผู้ฟังคนนั้นยกขึ้นมา คือ ท่านพระโปฐิละ ซึ่งพระโปฐิละนั้น ท่านไม่ได้ปฏิบัติธรรมมาตลอดพระพุทเจ้าถึง ๗ พระองค์ ท่านเป็นอาจารย์สอนธรรมแต่ไม่ได้ปฏิบัติ ส่วนใหญ่สายกัมมัฏฐานในประเทศไทยดำเนินการศึกษา มักจะยกเอาท่านพระโปฐิละขึ้นมาอ้างว่า ผู้ที่ปฏิบัติธรรมไม่จำเป็นต้องศึกษา เพราะว่าที่รู้แจ้งมรรคผลนิพพานต้องเกิดจากการปฏิบัติเท่านั้น การศึกษาจะศึกษาสักเท่าไรก็ไม่สามารถที่จะรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจธรรมได้ เพราะฉะนั้น การศึกษาไม่จำเป็น ให้มุ่งปฏิบัติอย่างเดียว

แต่ท่านลืมนะว่า พระคัมภีร์เปล่าเหล่านั้น ท่านก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด เพราะฉะนั้น การศึกษา ถ้าศึกษาแล้วไม่ได้ปฏิบัติ แต่ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรลุในอนาคตได้

สุ. ที่จะบรรลุได้ ต้องปฏิบัติ ต้องมีสติเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ศึกษามาถึง ๗ พระองค์

ถ. แต่ท่านไม่ได้บอกว่า มีการปฏิบัติ

ส. ในขณะที่เป็นชาติสุดท้าย ชาติเดียวไม่พอสำหรับการที่จะอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

ถ. ใช่ แต่ในคัมภีร์ก็ไม่ได้ปรากฏว่า ท่านได้ปฏิบัติ บอกแต่ว่า ท่านเป็นอาจารย์สอนปริยัติมาในสมัยพระพุทธเจ้าถึง ๗ พระองค์

ส. ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีเคยเจริญสติปัฏฐานก่อนที่จะได้ฟังธรรมหรือเปล่า แต่เพียงได้ฟังก็บรรลุคุณธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล ไม่ต้องถึงคัมภีร์ต่าง ๆ มากมายหลายคัมภีร์ในชาตินั้นเลย เพียงได้ฟังสั้น ๆ แต่ย่อมาหมายความว่า ท่านเป็นผู้ที่เคยอบรมเจริญเหตุมาแล้ว สมควรที่ผล คือ การรู้แจ้งอริยสัจธรรมจะเกิด ก็เกิดได้

เพราะฉะนั้น สำหรับท่านพระปิณฑิกก็เหมือนกัน จะต้องมอดิตชาติซึ่งท่านสะสมอบรมมาแล้ว รวมทั้งการศึกษาของท่าน ท่านเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในคัมภีร์ต่าง ๆ จากสมัยของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึง ๗ พระองค์ ซึ่งหมายความว่า การอบรมเจริญเหตุที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมต้องมีก่อนนั้น แต่ว่าในชาตินั้น ชีวิตของท่านสะสมมาที่จะเป็นอย่างนั้น ก็เป็นบุคคลเช่นนั้น ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีสะสมมาที่จะไม่ได้ศึกษาคัมภีร์ใด ๆ ก่อนที่จะได้เป็นพระโสดาบัน ชีวิตของท่านตามความเป็นจริงก็เป็นอย่างนั้น และชีวิตของบรรพชิตหลายรูปก็มีการศึกษา มีการฟังธรรม แล้วแต่ว่าท่านจะชำนาญในนิกายใด คัมภีร์ใดมากน้อยเท่าไร และจะบรรลุเมื่อไร ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่สะสมมา ที่จะให้เกิดนามธรรมแต่ละขณะจิตวิจิตรไปตามการสะสมซึ่งไม่ซ้ำกัน ไม่เหมือนกันเลย

จะเอาตัวอย่างของใคร แต่ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม ก็ต้องฟังเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจนเข้าใจจริง ๆ ไม่ใช่อยากจะฟังมาก ๆ แต่ไม่พิจารณาว่า ธรรมคือสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น การฟังธรรม คือ การฟังเรื่องของสิ่งที่ปรากฏให้ละเอียดขึ้น ชัดเจนขึ้น ลึกซึ้งขึ้น จนกว่าจะเป็นปัจจัยให้สติเกิด และศึกษาจนกว่าจะรู้ชัดในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เอง

ถ. พระสูตรที่อาจารย์ยกขึ้นมาก็ น่าคิด ส่วนใหญ่คนเข้าใจว่า การศึกษาพระพุทธพจน์ หรือการศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า จะต้องเป็น

กุศล จะต้องไม่มีโทษ แต่ในพระสูตรที่อาจารย์ยกขึ้นมาบอกว่า ผู้ใดศึกษาไม่ดีแล้ว เป็นโทษ ธรรมนั้นเป็นมุขิยะ ผู้ที่จะได้ยินได้ฟังอย่างนี้น้อยมาก

ส. แต่ปรากฏว่า การศึกษาปริยัติธรรมก็มีมาก และการปฏิบัติก็มีมาก ด้วย แสดงให้เห็นถึงการศึกษาดูโดยการพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะศึกษาธรรมต้องเข้าใจจุดประสงค์จริง ๆ ว่า ศึกษาเพื่ออะไร และ ธรรมคืออะไร ธรรม คือ สิ่งที่กำลังปรากฏ การศึกษา คือ การฟังให้เข้าใจชัดใน ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ จนกว่าสติจะระลึกและศึกษาจนกระทั่งประจักษ์ชัดใน ลักษณะของธรรมที่ปรากฏตามที่ทรงแสดงไว้

ข้อความใน **อัฐรสาลินี อรรถกถา ธรรมสังคณีปกรณ์** ซึ่งเป็นพระอภิธรรม-ปิฎกคัมภีร์ที่ ๑ มีข้อความว่า

คำถามที่ว่า พวกไหนศึกษาพระธรรม

มีคำตอบว่า พวกพระเสกขะและพวกกัลยาณปุณฺณศึกษา

คำถามที่ว่า พวกไหนศึกษาสำเร็จแล้ว

มีคำตอบว่า พวกพระอรหันต์ ชีณาสพศึกษาสำเร็จแล้ว

คำถามที่ว่า พวกไหนทรงจำไว้

มีคำตอบว่า เป็นไปแก่ชนเหล่าใด ชนเหล่านั้นก็ทรงจำไว้

คำถามที่ว่า ใครนำมา

มีคำตอบว่า อันอาจารย์นำสืบทอดกันมา

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า พวกไหนศึกษาพระธรรม พวกพระเสกขะและพวก กัลยาณปุณฺณศึกษา

ท่านที่ยังไม่ใช่พระอริยบุคคล ยังไม่ใช่พระเสกขบุคคล พระเสกขบุคคล หมายความว่าพระโสดาบันบุคคล พระสกทาคามีบุคคล พระอนาคามีบุคคล พระอริยเจ้า ๓ ประเภทเป็นผู้ที่ศึกษา และยังจะต้องศึกษาต่อไป เพราะฉะนั้น มีคำถามว่า พวกไหนศึกษาสำเร็จแล้ว พวกพระอรหันต์ ชีณาสพศึกษาสำเร็จแล้ว

ถ้ายังไม่ได้บรรลุคุณธรรมถึงความเป็นพระอรหันต์ ก็ยังต้องศึกษาอยู่ ศึกษาอะไร ก็ศึกษาสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เพราะรอบตัว ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และสภาพธรรมต่างๆ ที่ปรากฏ

๔๔๒

พระโสดาบันบุคคลไม่มีมิจฉาทิฐิ ความเห็นผิด รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ว่าจะเป็นโลกะก็เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งมีจริง อาศัยเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้น พระโสดาบันไม่ได้เห็นผิดว่าโลกะเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล แต่รู้ชัดในความเกิดขึ้นและความดับไปของโลกะว่า เป็นสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

พระโสดาบันยังต้องศึกษาสภาพธรรมอื่นซึ่งยังมีอยู่ ซึ่งยังเกิด ซึ่งยังปรากฏกับท่านตามความเป็นจริง จนกว่าจะละคลายกิเลส และรู้แจ้งอริยสัจธรรมบรรลุคุณธรรมเป็นพระสกทาคามีบุคคล และเวลาที่ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ก็ฟังเรื่องของทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งเป็นธรรมแต่ละลักษณะที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ผู้ที่เพ่งกัลยาณปุถุชน ฟัง และศึกษาพร้อมสติที่ระลึกรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ นี่จึงจะเป็นประโยชน์จริง ๆ

สำหรับการศึกษาธรรม ต้องเข้าใจประโยชน์ มิฉะนั้นแล้วสิ่งที่ได้ยินได้ฟังจะไม่เกื้อกูลและไม่เป็นประโยชน์ ถ้าฟังเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจตามปกติในขณะนี้ แต่เวลาประพฤติกปฏิบัติ ไม่ใช่การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ถ้าเป็นเช่นนั้นการปฏิบัติก็ผิด เป็นบรูชเปล่า เป็นโมฆบรูช ไม่ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงจากการศึกษาธรรม

ถ. ตามที่ได้ศึกษามา เรื่องสติสังวรพระผู้มีพระภาคตรัสว่า เมื่อเห็นแล้วไม่ให้ติด ไม่ให้ถือในนิมิต ในอนุพยัญชนะ ถ้าไปถือเอานิมิตอนุพยัญชนะแล้ว อกุศลมากมายจะเกิดขึ้น หมายความว่า เห็นตึกก็ไม่ใช่รู้ว่าเป็นตึก อย่างนั้นใช่ไหม

ส. ไม่ใช่แน่นอน นอกจากว่าท่านผู้นั้นจะเข้าใจผิดและหลอกตัวเอง เวลาที่เห็นตึกก็ทำเป็นไม่รู้ว่าเป็นตึก นั่นไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา นั่นเป็นการพยายาม

หลอกตัวเอง เป็นตัวตนที่พยายามหลอกตัวเอง ไม่ใช่เป็นการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ชัดว่า ที่ไม่ใช่ตักเพราะเป็นเพียงสภาพธรรมที่สามารถปรากฏทางตาเท่านั้น เป็นลักษณะของจริงชนิดหนึ่งซึ่งสามารถที่จะปรากฏเฉพาะทางตา ไม่ปรากฏทางอื่น

ถ. ที่ว่าไม่ให้ถือเอานิมิตอนุพยัญชนะ

ส. พระผู้มีพระภาคสั่งไม่ได้ บังคับไม่ได้ที่จะบอกใครว่า ไม่ให้ถือในนิมิตและอนุพยัญชนะ แต่ผู้ฟังจะต้องเข้าใจถึงเหตุว่า อบรมเจริญอย่างไรจึงจะไม่ถือในนิมิตและอนุพยัญชนะได้

ที่ไม่ถือในนิมิตอนุพยัญชนะเป็นปัญญา ไม่ใช่เป็นตัวตนที่พยายามจะหลอกตัวเอง แต่ต้องเป็นการอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะรู้ชัด และจะเข้าใจในอรรถที่ทรงแสดงว่า ไม่ถือในนิมิตอนุพยัญชนะ ไม่ใช่ตัวตนที่ไม่ถือ แต่เป็นปัญญาที่อบรมเจริญและค่อย ๆ รู้ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เมื่อค่อย ๆ รู้ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ก็จะละการติดในนิมิตอนุพยัญชนะในขณะที่สติกำลังระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา และทวารอื่นโดยนัยเดียวกัน แต่ต้องค่อย ๆ เกิดขึ้น ค่อย ๆ เป็นไป เพราะปัญญาเริ่มรู้ขึ้น อย่าเอาปัญญาไปทิ้งที่อื่น มิฉะนั้นจะมีตัวตนที่สามารถจะทำทุกอย่างได้โดยไม่ต้องอบรมเจริญปัญญาอะไรเลย เวลาที่ได้ยินได้ฟังคำว่า ไม่ถือในนิมิตอนุพยัญชนะ ก็สามารถจะมีตัวตนที่จะไม่ถือในนิมิตอนุพยัญชนะได้ ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้นก็ไม่ต้องอบรมเจริญปัญญา ก็สามารถที่จะกระทำได้

แต่อย่าลืมว่า ที่จะไม่ถือในนิมิตอนุพยัญชนะนั้นเป็นปัญญาที่รู้ จึงละการยึดถือ แต่ไม่ใช่เป็นตัวตนที่พยายามจะไม่ยึดถือและหลอกตัวเองว่า ไม่ใช่ตัก ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่วัตถุสิ่งต่าง ๆ

ต้องไตร่ตรองด้วยปัญญา การศึกษาธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ที่จะไม่เป็นบุรุษเปล่า

ถ. ผู้ศึกษาโดยพยัญชนะก็ว่าไปตามนั้น แต่ปัญญาของตัวเองก็ยังไม่ถึงสภาพธรรมทั้งหลายที่ปรากฏ เช่น การเห็น เห็นที่ไรเป็นสัตว์บุคคลทุกที่ ที่ว่าไม่ถือในนิมิตอนุพยัญชนะ ก็ถือทุกที่ ถ้าปัญญาของผู้ศึกษายังไม่พอ

ส. ถ้าปัญญายังไม่เกิด ก็ยังต้องเป็นอย่างนั้น จึงจะรู้ความต่างกันว่า เมื่อปัญญาเกิดแล้ว ต่างกับเวลาที่ปัญญาไม่เกิดอย่างไร

เพราะฉะนั้น การฟังเรื่องธรรมหรือปรมัตถธรรมเพื่อประโยชน์ คือ การพิจารณาปรมัตถธรรมหรือธรรมที่ปรากฏรอบตัวที่กำลังปรากฏตามปกติ ตามความเป็นจริง เพื่อให้เข้าใจชัดขึ้น และสติจะได้เกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตรงตามที่ได้ยินได้ฟัง เช่น สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จะได้ไม่ลืม และสติจะได้ระลึกถึงความจริงว่า เป็นเพียงสภาพธรรมที่สามารถปรากฏทางตาเท่านั้นเอง จนกว่าสติจะระลึกถึงเนื่อง ๆ บ่อย ๆ ส่วนการที่สภาพธรรมจะปรากฏโดยลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนนั้น วันหนึ่งต้องปรากฏแน่นอนเมื่อปัญญาค่อย ๆ เจริญขึ้น

ส่วนการที่จะละการติด การยึดถือในนิमितอนุพยัญชนะ ต้องในขณะที่สติระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏถูกต้อง จึงจะเข้าใจในอรรถว่า การไม่ติด เพราะรู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมที่เพียงปรากฏทางตาเท่านั้น

ถ. ทางตา ทางหู ทางจมูก ส่วนใหญ่สติเกิดแล้ว ก็เป็นเรื่องเป็นราวกันทั้งนั้น สภาพธรรมทั้งหลายไม่ปรากฏ ปรากฏแต่เป็นเรื่องเป็นราว เห็นที่ไร โดยการศึกษาว่า ขณะที่เห็นนี้ จักขุวิญญาณเกิดขึ้นรู้รูปารมณฺ์ รูปารมณฺ์นั้นคือสีเท่านั้น

ส. เพราะฉะนั้น สติระลึก

ถ. สีก็ไม่เคยปรากฏ

ส. รู้เรื่องของจักขุวิญญาณดี รู้เรื่องของรูปารมณฺ์ดี สามารถที่จะกล่าวเรื่อง การเกิดขึ้นของจักขุวิญญาณและรูปารมณฺ์ได้ แต่ว่าสติไม่ได้ระลึกสักทีหนึ่งในขณะที่กำลังเห็น

ถ. ถึงระลึกก็ไม่ปรากฏ

ส. ถ้าระลึกแล้วปรากฏทันที ทุกคนในที่นี้ก็เป็นพระอรหันต์

ถ. เมื่อไม่ปรากฏ ปัญญาจะเจริญขึ้นได้อย่างไร

ส. ระลึกอีก เนือง ๆ บ่อย ๆ อนุสติ คือ บ่อย ๆ เนือง ๆ เป็นผู้มีปกติอย่าลืมคำว่า ปกติ ระลึกเนือง ๆ จนกว่าปัญญาจะเกิดขึ้น เมื่อปัญญาเกิดขึ้นปัญญานั้นรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง เพราะสภาพธรรมจะปรากฏตามความเป็นจริงกับปัญญาที่ได้อบรมเจริญแล้ว แต่ถ้ายังไม่ได้อบรมเจริญ และได้ยินได้ฟัง ทรงจำกันมา สืบทอดกันมาจากอาจารย์ต่าง ๆ ก็จะต้องรู้ว่า อาจารย์ทั้งหลายที่สืบทอดธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ทรงแสดงเรื่องของสิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏเพื่อที่จะให้ปัญญารู้ชัด

ถ. ทางกายจะรู้ว่ายากว่า มีปรมาตมธรรมปรากฏบ้าง เย็นกระตบ เย็นก็ยังไม่ปรากฏ

ส. สีในขณะนี้ไม่ปรากฏหรือ

ถ. สีขณะนี้ไม่ปรากฏ

ส. ไม่ปรากฏได้อย่างไร

ถ. ปรากฏที่ไร เป็นวัตถุสิ่งของ เป็นตัวตนไปหมด แต่สีไม่เคยปรากฏเลย เห็นที่ไรเป็นรถยนต์ เห็นที่ไรเป็นหน้าต่าง เห็นที่ไรเป็นพัดลม ไม่เคยเห็นสี

ส. ลืมแล้วว่า ต้องปรากฏเสียก่อน สิ่งที่ปรากฏทางตาต้องปรากฏเสียก่อน จึงจะรู้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานั่นเป็นอะไร

ถ. รู้โดยการศึกษา รู้โดยการฟังมา แต่ว่าสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่ปัญญาารู้ ยังไม่เคยปรากฏ

ส. เพราะฉะนั้น ที่จะไม่ใช่บุรุษเปล่า คือ เริ่มระลึกทางตาว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏจนกว่าจะรู้ชัด มีประการเดียว เริ่มระลึกเนือง ๆ บ่อย ๆ จนกว่าจะรู้ชัด ท่านผู้ฟังซึ่งในคำอุปมาที่ว่า จับด้ามมีดจนกว่าจะลึกลง ไซ้ใหม่ เพียงชั่วขณะที่จับครั้งแรก ไม่ปรากฏว่าด้ามมีดลึกลง ปีหนึ่งก็ยังไม่ลึกลง จับทุกวันก็ยังไม่ลึกลง แต่เวลาที่ด้ามมีดลึกลงแล้วทราบว่ามีเหตุ คือ การจับซึ่งทำให้ด้ามมีดลึกลง และด้ามมีดไม่ใช่ขณะอื่น กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ จับหรือยัง สติระลึกศึกษารู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏหรือยัง ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นด้ามมีดทั้งหมด ที่กำลังรอให้สติระลึก

เพื่อที่จะรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า สภาพธรรมที่ปรากฏไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน มิฉะนั้นแล้วบุรุษเปล่าทั้งหลายก็จะพูดว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แต่ไม่ประจักษ์ในความเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนของสภาพธรรมทั้งหลายที่ปรากฏ

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อันวรรคที่ ๗ นามสูตรที่ ๑ ข้อ ๑๗๘ - ๑๗๙
มีข้อความว่า

เทวดาทูลถามว่า

อะไรหนอครอบงำสิ่งทั้งปวง สิ่งทั้งปวงที่ยิ่งขึ้นไปกว่าสิ่งอะไรย่อมไม่มี สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามอำนาจของธรรมอันหนึ่งคืออะไร ฯ

ตามที่ท่านผู้ฟังสงสัยว่า เห็นทีไรเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ชื่อ ย่อมครอบงำสิ่งทั้งปวง สิ่งทั้งปวงที่ยิ่งขึ้นไปกว่าชื่อไม่มี สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามอำนาจของธรรมอันหนึ่งคือชื่อ ฯ

ท่านผู้ฟังบอกว่า เห็นทีไรเป็นคน เป็นพัคคม เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นสิ่งต่าง ๆ ชื่อหรือเปล่า มองไม่เห็นปรมาตมธรรมเลย ไม่เห็นสภาพธรรมที่มีจริง เพราะว่าอยู่ในโลกของชื่อ จนคิดว่าชื่อจริง คิดว่าโลกของชื่อเป็นโลกจริง ๆ แต่ชื่อยังไม่ใช่เป็นแต่ชื่อเปล่า ๆ ยังมีความหมาย ยังมีเรื่องราวของชื่อ ซึ่งเป็นที่เกาะเกี่ยว เป็นที่ยึดมั่น เป็นที่ปิดบังไม่ให้ปัญญาเกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง

ถ้าพูดชื่อหนึ่งขึ้นมาเฉย ๆ อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับท่านผู้ฟังเลย ก็เป็นเพียงชื่อเป็นเพียงคำ แต่ว่าบางชื่อ ท่านมีเรื่องราวของชื่อนั้นมากมาย เพียงแต่นึกถึงชื่อนั้น และนึกถึงเรื่องราวของชื่อนั้น เป็นปัจจัยให้เกิดสุขก็ได้ ทุกข์ก็ได้ หรือเป็นปัจจัยให้เกิดความห่วงใย ความกังวล หรือว่าความฝัน ความหวังต่าง ๆ ก็ได้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ถ้ายังไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่สามารถที่จะแยกโลกของสมมติบัญญัติออกจากโลกของปรมาตมธรรมได้ และถ้ายังไม่เข้าใจว่า ปรมาตมธรรมเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งไม่ต้องใช้ชื่ออะไรเลย เวลาที่ไม่รู้ลักษณะของสภาพปรมาตมธรรมตามความเป็นจริง ก็มีชื่อติดอยู่ที่สภาพปรมาตมธรรม

ทุกอัน เช่น พอเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาซึ่งเป็นปรมาัตถธรรมแท้ ๆ ท่านก็มีชื่อเข้าไปติดกับปรมาัตถธรรมที่กำลังปรากฏ โดยนึกถึงเรื่อง นึกถึงรูปร่าง นึกถึงสัณฐาน โดยไม่รู้ว่าแท้ที่จริงแล้วในขณะนั้น ถ้าจิตไม่คิด เรื่องทั้งหลาย ชื่อทั้งหลายจะไม่ปรากฏเลย

ไม่คิดเลย จะไม่มีโลก จะไม่มีสมมติบัญญัติ จะไม่มีเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งท่านเข้าใจว่าจริง แต่แท้ที่จริงแล้ว บัญญัติธรรมซึ่งสมมติ เป็นการนึกถึงปรมาัตถธรรม คือสิ่งที่มีจริง ๆ แต่เพราะไม่เข้าใจ ชื่อจึงปิดบังและครอบงำปรมาัตถธรรมไม่สามารถที่จะเห็นตามความจริงว่า แท้ที่จริงแล้วสัตว์ บุคคล ตัวตน วัตถุสิ่งต่าง ๆ นั้น ไม่มีเลย มีแต่สภาพธรรมที่เกิดขึ้นปรากฏและหมดไปเท่านั้นเอง

ต้องเข้าใจความคิด ว่าขณะใดที่มีความคิดเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นโลกของบัญญัติ สมมติถึงสภาพของปรมาัตถธรรมที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาจึงต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ในขณะใดที่เห็นว่าเป็นคน ขณะนั้นคือการคิดนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ ขณะที่ได้ยิน และได้ฟังเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ขณะนั้นก็เป็นความคิดถึงความหมายของคำที่เกิดจากการได้ยินเสียงสูง เสียงต่ำต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ขึ้น

เพราะฉะนั้น ต้องแยกให้ออก ให้รู้ตามความเป็นจริงว่า ถ้าขณะใดที่มีความคิดเกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นการคิดถึงเรื่องราว ไม่ใช่เป็นการรู้ลักษณะของปรมาัตถธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

ถ. โดยตำรา ขณะที่สติเกิดขึ้นระลึกถึงการเห็น ระลึกถึงขณะที่จักขุวิญญาณเกิดขึ้น หรือว่าขณะที่มีโนวิญญาณรับรู้อารมณ์ต่อจากจักขุวิญญาณ

ส. ขณะนี้เห็น ใช่มั้ย และอย่างไรต่อ

ถ. ถ้ามีการเห็น แสดงว่า ต้องมีการกระทบกันระหว่างจักขุวิญญาณกับรูป และอารมณ์จะส่งต่อไปทางใจ ขณะที่สติระลึก ระลึกขณะที่เป็นจักขุวิญญาณ คือสตินั้นเกิดพร้อมจักขุวิญญาณ หรือว่าสติเกิดหลังจากที่มีโนวิญญาณรับรู้

ส. สติเกิดพร้อมจักขุวิญญาณไม่ได้ เพราะฉะนั้น การที่จะศึกษาต่อไปให้ทราบ ว่า เพื่อให้การปฏิบัติถูกต้องตรงยิ่งขึ้น เพราะเพียงแค่พูดว่า นามธรรมเป็น

สภาพรู้ รูปธรรมเป็นสิ่งที่มีความจริง แต่ไม่สามารถจะรู้อารมณ์ได้เลย เพียงเท่านั้นก็เลสก็ไม่หมด ปัญญาก็ไม่รู้ชัด เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงความละเอียดของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมว่า นามธรรมประเภทนี้คือจิต นามธรรมประเภทนั้น ๆ คือสภาพธรรมที่เกิดกับจิตเป็นเจตสิก ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ กัน และเพื่อความรู้ถูกต้องยิ่งขึ้น เพื่อที่จะให้เข้าใจในความไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็ทรงแสดงเรื่องของสภาพของนามธรรมที่เกิดขึ้นโดยละเอียดว่า ในขณะที่จิตประเภทนั้นเกิดขึ้น มีนามธรรมที่เป็นเจตสิกอะไรเกิดรวมด้วยจำนวนเท่าไร

ถ. สติจะเกิดขึ้นเมื่อรู้อารมณ์ คือ รูปนั้นทางใจแล้ว

ส. เพียงคำสั้น ๆ ที่ว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมีการดับไปเป็นธรรมดา ก็ยังสามารถประจักษ์ความเกิดดับได้ ถ้าเข้าใจจริง ๆ ว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใด คือ ธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ทางหนึ่งทางใด ลักษณะหนึ่งลักษณะใด ถ้าผู้นั้นอบรมเจริญปัญญามาพอ แต่ถ้าผู้นั้นยังไม่อบรมเจริญปัญญามาพอ การฟังเรื่องของสิ่งที่กำลังปรากฏให้เข้าใจชัดขึ้น ละเอียดขึ้น ลึกซึ้งขึ้น ย่อมอุปการะเกื้อกูลที่จะให้เวลาที่สติเกิด ก็สามารถที่จะโน้มรู้ถึงลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น และดับไปได้ทันที หรือว่าในวันหนึ่งก็ได้

ถ. ถ้ารู้ขณะนั้นเมื่อไร หมายความว่า เห็นปัฏฐาว่าเป็นสภาพเห็นทันทีเลย แสดงว่าขณะนั้นบรรลุมรรคผลแล้วใช่ไหม

ส. ยัง ปัญญาจะต้องรู้ชัดขึ้นอีก ๆ ตามลำดับขั้น ประจักษ์ความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมละเอียดขึ้น

ถ. ที่ว่าขณะที่เจริญสติปัฏฐาน แสดงว่า ขณะที่กำลังเห็นสติเกิดขึ้นจะลึกู้

ส. มีใครมีสติบ้าง กำลังเห็น มีใครระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เห็นบ้าง ผู้อื่นไม่ทราบ แต่ตัวเองทราบได้ใช่ไหมว่า สติเกิดหรือเปล่า

ถ. เกิด แต่ไม่เคยรู้

ส. เพราะฉะนั้น ก็ไม่ใช่สติปัฏฐาน และทำไมจึงว่าเกิด ก็ไม่ทราบอีกเหมือนกัน แต่คิดเอง เพราะตำราบอก ว่า ในขณะที่เห็น สติระลึกถึงลักษณะของสภาพ

ที่กำลังเห็น ก็เข้าใจว่า ขณะที่ได้ยินอย่างนี้ มีสติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพที่เห็น แต่ไม่ได้เลย ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียด จะต้องรู้ว่าขณะใดหลงลืมสติ ขณะใดสติเกิด

ถ. ที่ว่ากัลยาณบุรุษเป็นผู้ศึกษาธรรม คือ เขาเป็นผู้เจริญสติปัฏฐาน

ส. คือ ผู้ที่เข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญมรรคมีองค์ ๘ ถูกต้อง เพียงการศึกษาปริยัติธรรม ศึกษาเรื่องจิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยอภิธัมมัตถสังคหะ ๙ ปริจเฉท แต่ยังไม่รู้ลักษณะของสติ และเข้าใจผิดในการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ผู้นั้นไม่ใช่กัลยาณบุรุษ ถ้าเข้าใจผิดจะเป็นกัลยาณบุรุษไม่ได้

โมฆบุรุษ บุรุษเปล่ามีมาก ถ้าเข้าใจผิด ต้องเป็นบุรุษเปล่าแน่นอน เมื่อเหตุไม่ถูกจะบรรลุผลที่ถูกต้องได้อย่างไร นับวันก็จะเหินห่าง และทำให้เข้าใจผิดยิ่งขึ้น ประพฤติปฏิบัติผิดยิ่งขึ้น

ถ. แสดงว่า ก่อนที่จะเป็นพระโสดาบัน พอเห็นก็ต้องรู้ว่า เดียวนี้เป็นเพียงการเห็น

ส. รู้ว่าขณะใดมีสติ ขณะใดหลงลืมสติ และจะรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ถูกต้อง ลักษณะใดเป็นสภาพรู้ ไม่ใช่ตัวตน เมื่อมีการรู้ถูกต้อง จะมีการระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเพิ่มขึ้น ไม่เว้นเลย ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพื่อละ ไม่ใช่เพื่อต้องการอะไรเลยทั้งสิ้น แต่ไม่ใช่เพื่อหวังสิ่งหนึ่งสิ่งใดและจะให้ปัญญาเกิดขึ้น นั่นเป็นความหวัง ไม่ใช่เหตุ ไม่ใช่การระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมทั้งปวงที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

๙๔๓

ถ. หลังจากเห็น ก็มีการคิด ขณะนั้นสติสามารถจะเกิดได้ไหม

สุ. สติสามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมทั้งปวง ความคิดมีจริงหรือเปล่า ถ้าเป็นสิ่งที่จริง สติสามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง เพราะมีลักษณะให้รู้ว่า ความคิดเป็นสภาพที่กำลังรู้ค่า

ขุททกนิกาย มหานิทเทส สาริปุตตสูตรตติยบทที่ ๑๖ ข้อ ๘๘๓
มีข้อความว่า

... คำว่า สาริปุตร เป็นนาม คือ เป็นชื่อ เป็นเครื่องนับ เป็นเครื่องหมาย เป็นบัญญัติ เป็นโวหาร เป็นชื่อ เป็นความตั้งชื่อ เป็นความทรงชื่อ เป็นเครื่องกล่าวถึง เป็นเครื่องแสดงความหมาย เป็นเครื่องกล่าวเฉพาะแห่งพระเถระนั้น ไม่ใช่แห่งปรมาตถธรรมอื่น

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจว่า ปรมาตถธรรมเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ส่วนชื่อต่าง ๆ คำต่าง ๆ เช่น คำว่า สาริปุตร เป็นนาม เป็นเครื่องนับ เป็นเครื่องหมาย เป็นบัญญัติ เป็นโวหาร เพราะหมายความว่าบุตรของนางพราหมณ์ชื่อสารี เป็นชื่อ เป็นความตั้งชื่อ เป็นความทรงชื่อ เป็นเครื่องกล่าวถึง เป็นเครื่องแสดงความหมาย เป็นเครื่องกล่าวเฉพาะแห่งพระเถระนั้น ไม่ใช่แห่งปรมาตถธรรมอื่น

ถ้าพูดถึงพัคคัม เป็นชื่อ เป็นเครื่องหมาย เป็นบัญญัติ เป็นโวหาร เป็นเครื่องกล่าวถึง เป็นเครื่องแสดงความหมาย เป็นเครื่องกล่าวเฉพาะแห่งปรมาตถธรรมนั้น ไม่ใช่ปรมาตถธรรมอื่น

อย่าลืมว่า ต้องมีปรมาตถธรรม มีสภาพธรรมที่มีจริง ๆ และมีการคิดถึงปรมาตถธรรมนั้น และก็มีโวหาร มีคำ มีชื่อ ซึ่งเป็นเครื่องนับ เป็นเครื่องหมาย เป็นเครื่องกล่าวถึง เป็นเครื่องแสดงความหมาย เป็นเครื่องกล่าวเฉพาะแห่งปรมาตถธรรมนั้น ๆ แต่ว่าชื่อ ไม่มีจริง ๆ เป็นแต่เพียงคำ แต่ปรมาตถธรรมนั้นเป็นสิ่งที่จริง เพราะฉะนั้น

การที่จะอบรมเจริญปัญญาจะต้องเข้าใจตั้งแต่ขั้นต้นว่า สภาพธรรมใดมีจริง เป็นปรมาตมธรรม ส่วนสภาพธรรมใดไม่มีจริง ๆ ก็เป็นเพียงโวหาร เป็นเพียงชื่อ หรือว่าเป็นเครื่องกล่าวถึง เป็นเครื่องหมายของปรมาตมธรรมนั้น ๆ

ถ. ฟังดูแล้วรู้สึกว่ ำญญติทำให้ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานมีความลำบากมากพอสมควร เพราะว่าอยู่ในโลกของบัญญัติมานานมาก ทุกอย่างเมื่อเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสเป็นบัญญัติหมด แต่ถ้าเด็กเพิ่งเกิดใหม่ นำไปไว้ต่างหาก ไม่มีใครเข้าไปเกี่ยวข้อง ไปไว้ในป่า โตขึ้นมา เขาเห็นของต่าง ๆ เขาไม่เคยรู้จักชื่อเลย จะเป็นการเห็นโดยถูกต้อง เป็นปรมาตมธรรมได้หรือเปล่า เพราะเขาไม่เคยได้ยินว่าบัญญัติเป็นอย่างไร

ส. โดยมากท่านผู้ฟังคิดถึงชื่อ เป็นคำ ใช่มั้ย

ถ. ใช่

ส. แต่อย่าลืมว่า บัญญัติ หมายความว่า การนึกถึงรูปร่างลักษณะของสิ่งที่ปรากฏด้วย มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีบัญญัติหรือว่าคำที่จะใช้สำหรับอาการที่ปรากฏนั้น

ถ. เพราะนึกอย่างนั้น ถ้าทำวิธีนี้แล้ว เขาหมดโอกาสที่จะรู้ถึงชื่อหรือบัญญัติ เขาไม่รู้ภาษาอะไรทั้งสิ้น ทุกอย่างคงจะเป็นปรมาตม

ส. ไม่ต้องอยู่ในป่า คนไปเห็นแล้วรู้ใหม่ว่า สิ่งที่เป็นอะไร หรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน สุนัข แมว นก ก็รู้ว่าสิ่งใดเป็นอาหาร สิ่งใดไม่ใช่อาหาร สัตว์ทุกชนิดเลื้อยในป่า ก็รู้ว่าสิ่งใดเป็นอาหาร รู้ว่าสิ่งที่มีชีวิตต่างกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต

ถ. สัญญาเจตสิก ถ้าจำในปรมาตมที่ถูกต้อง หรืออบรมเจริญสติแล้ว เจริญมรรคแล้ว เมื่อปรากฏโดยภาวะความเป็นนามรูปแล้ว สัญญานี้จะมีคุณมากไหม ในการเจริญสติปัฏฐาน หรือทำให้สติเกิดขึ้นครั้งต่อไปได้ถูกต้องหรือเปล่า

ส. สัญญาเป็นสภาพที่จำ ไม่ลืมว่า เคยประจักษ์ในสภาพนั้นแล้ว ไม่มีการที่จะกลับไปเหมือนไม่รู้ หรือว่าเหมือนไม่เคยประจักษ์ในลักษณะของสภาพธรรมที่ได้ประจักษ์แล้ว

ถ. จะเกื้อกูลให้สติและปัญญาครั้งต่อไปเกิดได้บ่อยขึ้น หรือถูกต้องขึ้นได้หรือเปล่า

ส. ถ้าน้อมระลึกถึงและไม่ลืม ก็เป็นปัจจัย แต่อย่าลืมว่า มีสภาพธรรมอื่นที่เป็นปัจจัยให้เกิดทั้งอกุศลและกุศลต่าง ๆ ประภทด้วย ไม่ใช่ว่าเมื่อประจักษ์แล้วจะจดจำอยู่ตลอด ไม่ว่าจะมีการเห็น การได้ยินสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็จะไม่มีการเป็นไปตามสังขารขั้นที่ปรุงแต่ง ไม่ใช่อย่างนั้น แต่การที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมอีก และสภาพธรรมอื่น ต้องอาศัยการอบรมเจริญ สังขารขั้นทั้งหลายต้องปรุงแต่ง

คงไม่ลืมเรื่องจุดประสงค์ของการศึกษาธรรมว่า เพื่อรู้ลักษณะของสิ่งที่มีจริงที่ปรากฏทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพื่อให้สติระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมและศึกษาพร้อมสติ จนกว่าจะเกิดปัญญาที่สามารถประจักษ์ในสภาพที่เป็นปรมาัตถธรรม เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

และการที่จะฟังธรรมหรือศึกษาธรรมต่อ ๆ ไป ก็เพื่อความเข้าใจชัดในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งจะเกื้อกูลให้สติระลึก รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ แต่ไม่ใช่เพื่อที่จะเป็นนุรุขเปล่า หรือว่าเป็นการรู้เพียงปริยัติโดยที่การปฏิบัติไม่ตรงกับหนทางที่จะทำให้รู้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

ถ. คนที่ฟังและเข้าใจ แต่ปฏิบัติยังไม่แจ้ง จะถือว่าเป็นนุรุขเปล่าหรือเปล่า

ส. ข้อปฏิบัติถูกไหม สำคัญที่การปฏิบัติ

ถ. อย่างฟังที่อาจารย์ว่า ให้มีสติ มีปัญญา พิจารณาให้ชัดให้แจ้ง ถือว่าเป็นนุรุขเปล่าหรือเปล่า

ส. ไม่ได้ต้องการสิ่งอื่นใช่ไหม ไม่ได้ไปจดจ้องที่อื่นที่จะทำให้จิตมั่นคงแน่วแน เป็นสมาธิเสียก่อน หรืออะไร ใช่ไหม

ถ. ใช่

ส. เพราะฉะนั้น ก็มีเหตุที่จะทำให้ปัญญาสามารถเกิดขึ้นรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรม สำคัญที่ข้อปฏิบัติถูก

จิตปรমัตถ์

ท่านผู้ฟังคงทราบเรื่องจุดประสงค์ของการศึกษาพระอภิธรรม หรือปรมัตถธรรมแล้วว่า เพื่อให้รู้ว่าสภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นสภาพธรรมที่มีจริง แต่ว่าสภาพธรรมนั้น ๆ เป็นอนัตตา ทั้ง ๆ ที่ได้ยินได้ฟัง แต่ก็ยังไม่ประจักษ์ เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ของการฟังต่อไป ก็เพื่อที่จะให้เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏยิ่งขึ้น จนกระทั่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะทำให้สติเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้ ไม่ว่าจะเป็นทางตาในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่จะต้องเข้าใจขึ้น จนกระทั่งสติระลึกที่จะน้อมรู้ตามที่เคยได้ยินได้ฟังว่า ขณะที่กำลังเห็นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะเป็นสภาพรู้ทางตา และสิ่งที่ปรากฏก็เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถจะปรากฏทางตาเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนใด ๆ ทั้งสิ้น

หรือแม้ในขณะที่กำลังได้ยิน ก็จะต้องฟังเรื่องของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนที่กำลังรู้เสียง และเสียงก็เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏทางหูเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในขณะนี้ ตามปกติตามความเป็นจริง การฟังเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏ เพื่อให้เข้าใจในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน เพื่อสติจะได้ระลึกถูกต้อง และปัญญาสามารถที่จะเพิ่มความรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏได้ยิ่งขึ้น

ก่อนที่จะได้ศึกษาธรรม ดูเหมือนว่าท่านกำลังอยู่ในโลก กำลังประสบพบเห็นสิ่งต่าง ๆ ในโลก แต่ว่าตามความเป็นจริง สิ่งที่เราเข้าใจว่าโลก ทั้งหมดที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายนั้น ถ้าไม่มีสภาพรู้ที่กำลังเห็น ไม่มีสภาพรู้ที่กำลังได้ยิน ไม่มีสภาพรู้ที่กำลังได้กลิ่น ไม่มีสภาพรู้ที่กำลังลิ้มรส ไม่มีสภาพรู้ที่กำลังรู้เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ดิ่งหรือไหวที่กำลังปรากฏ ไม่มีสภาพรู้ที่กำลังคิดเรื่องต่าง ๆ ของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย โลกจะมีได้ไหม

ที่เข้าใจว่าเป็นโลก หรือว่าอยู่ในโลก ทั้งหมดนี้ย่อมไม่ปรากฏเลย ถ้าไม่มีสภาพรู้ แต่เคยนึกถึงไหม ขณะที่กำลังเห็น หรือกำลังเข้าใจว่ากำลังอยู่ในโลก ว่าแท้ที่

จริงแล้วโลกจริง ๆ ที่จะปรากฏได้นั้นเพราะมีสภาพรู้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติศัพท์เรียกสภาพรู้นั้นว่า จิต

ถ้าคิดถึงภาษาไทย คำว่า จิต หรือคำว่า ใจ ดูเหมือนว่าทุกท่านเข้าใจดี เพราะทุกท่านมีจิต มีใจ แต่นั่นเป็นแต่เพียงความคิดเรื่องจิต ไม่ใช่การรู้ลักษณะที่แท้จริงของจิต เพราะท่านยังยึดถือจิตใจของท่านว่าเป็นเรา แต่ตามความเป็นจริงให้ทราบว่าเป็นเพียงสภาพรู้

มีใครสามารถที่จะค้นหาสภาพรู้นี้ได้ไหม บางท่านที่ต้องการวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่ว่าจะเป็นพืชพันธุ์ธัญญาหาร สิ่งของที่มีค่า เพชรนิลจินดาต่าง ๆ ท่านก็รู้แหล่งที่จะพบ ที่จะค้นหาว่า ท่านจะพบวัตถุสิ่งนั้นได้ที่ไหน อาจจะเป็นในโลกนี้ ในป่า ในเขา ใต้ดิน หรือว่านอกโลกออกไป ท่านก็ยังสามารถติดตามหามาได้ แต่ว่าท่านจะหาจิตใจพบไหม

จะไปหาจิต หาที่ไหนได้ เพราะจิตเป็นเพียงสภาพรู้ที่เกิดขึ้นรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่กำลังปรากฏและดับหมดไปทันที นี่คือลักษณะที่แท้จริงของจิต ซึ่งเป็นสภาพรู้

เพราะฉะนั้น การที่จะค้นหาจิต ไม่ใช่เป็นการค้นหาวัตถุภายนอก ณ สถานที่หนึ่ง ณ สถานที่ใด แต่เป็นการระลึกรู้ลักษณะของสภาพที่กำลังรู้ คือ กำลังเห็น นี่เป็นจิตชนิดหนึ่งซึ่งรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา แต่ว่าสัมผัสกระทบด้วยมือ หรือว่าด้วยประสาทใด ๆ ไม่ได้ เพราะเป็นเพียงธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ที่เกิดเพราะเหตุปัจจัยและดับไปอย่างรวดเร็ว แต่สภาพนี้มีจริง และเป็นสภาพที่มีความสำคัญมาก เพราะถึงแม้ว่าวัตถุภายนอกที่เป็นรูปธรรมทั้งหลายจะปรากฏเป็นความวิจิตรต่าง ๆ สักเพียงไรก็ตาม ถ้าสภาพรู้ไม่เกิดขึ้นรู้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นก็ไม่ปรากฏ และไม่มีความหมายอะไรเลย

ทุกสิ่งรอบตัวท่าน ดูเป็นสิ่งที่สำคัญ และท่านมีความผูกพัน ท่านมีความหวัง มีความต้องการ มีความปรารถนาในสิ่งที่ปรากฏทางตา ในเสียงที่ปรากฏทางหู ในกลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ในรสต่าง ๆ ที่ปรากฏทางลิ้น ในการสัมผัสที่ปรากฏทางกาย แต่ให้ทราบว่า ถ้าจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ไม่เกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น ๆ ก็ไม่มีการรับรู้อะไรทั้งสิ้น ดีหรือไม่ดี ต้องคิด ต้องพิจารณา ท่านผู้ฟังท่านหนึ่งส่ายหน้าบอกว่าไม่ดี ใช่ไหม

เพราะฉะนั้น ก็ยังจะต้องมีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่ทุกขณะนั้นไม่เที่ยง

ท่านชินกับการเห็น ชินกับการได้ยิน ชินกับการได้กลิ่น ชินกับการลิ้มรส ชินกับการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ชินที่จะคิดนึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในวันหนึ่ง ๆ ในชาติหนึ่ง ๆ ในความเป็นบุคคลหนึ่งในภพหนึ่งชาติหนึ่ง จนกระทั่งเห็นว่า ถ้าไม่มีการเห็น ไม่มีการได้ยิน ไม่มีการได้กลิ่น ไม่มีการลิ้มรส ไม่มีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่มีการคิดนึกถึงเรื่องต่าง ๆ เหล่านั้นแล้วไม่ดี คิดว่าเป็นอย่างนั้น ไซ้ไหม

แต่ความจริง เพียงจิตไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป ไม่มีการที่จะเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และคิดนึกถึงเรื่องราวของสิ่งที่เห็นทางตา ได้ยินทางหู เป็นต้น จะสงบไหม ไม่ต้องมีอะไรปรากฏเลย ดับสนิท ต้องการอย่างนี้หรือเปล่า

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงแสดงให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเพื่อให้เห็นความจริงว่า สภาพธรรมที่ปรากฏย่อมเกิดขึ้นและดับไปเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และสภาพธรรมที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้อารมณ์ คือ ในขณะที่กำลังเห็น เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ไม่ใช่ตัวตน จะต้องศึกษาจนกระทั่งเข้าใจชัดเจนในลักษณะของสภาพรู้หรือธาตุรู้ ซึ่งเป็นจิตที่กำลังเกิดดับ จนกว่าจะประจักษ์ชัด เพราะว่าไม่สามารถจะไปแสวงหาความจริงของจิตที่อื่นได้ นอกจากขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กำลังคิดนึก ในขณะนี้เอง

ทุกคนมีจิต เป็นสภาพรู้ที่กำลังรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดทางหนึ่งทางใด พร้อมทั้งสติจะเกิดขึ้นและระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

กำลังเย็น เย็นปรากฏกับจิตซึ่งเป็นธาตุรู้เย็นที่กำลังปรากฏ ปกติธรรมดาอย่างนี้ สติระลึกทันที่ได้ ถ้ามีความเข้าใจที่ถูกต้องและไม่หลงลืม ขณะนั้นสติจะระลึกที่สภาพเย็นซึ่งเป็นรูปธรรม เพราะมีลักษณะเย็น เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเย็น ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่กลิ่น แต่สภาพธรรมนั้นเย็น และในขณะนั้นก็มีธาตุรู้ สภาพรู้เย็นซึ่งเป็นจิต

ซึ่งสามารถจะรู้ชัดได้ในวันหนึ่ง แต่ต้องเริ่มจากความเข้าใจก่อนว่า จิตเกิดขึ้นรู้สิ่งหนึ่ง สิ่งใดที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใด

ผู้ฟัง นิพพานเป็นที่ดับกิเลส เป็นที่ดับตัณหา เป็นที่สละอุปธิทั้งปวง เพราะฉะนั้น ผมยังไม่อยากได้นิพพาน เพราะจะต้องสละอุปธิ ถ้าขณะนี้ให้ผมไม่เห็น ไม่ได้ยิน กลุ้มแน่ ถ้าขณะนี้ตาบอด หูหนวก ไม่อยากได้แน่

สุ. เพราะไม่ประจักษ์ชัดว่า ไม่ใช่ตัวตน ใช่ไหม ยังเป็นเราเห็น ยังมีความเป็นเรา เพราะฉะนั้น ก็มีความยินดี มีความต้องการที่จะเห็นต่อไป ยังไม่ประจักษ์ว่า แท้ที่จริงแล้วในขณะนี้ที่กำลังเห็น ต้องมีสภาพรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ต้องแยกลักษณะทั้ง ๒ นี้ออกจากกันว่า ในขณะที่กำลังเห็นมีสภาพรู้ สภาพรู้นั้นรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นเอง สภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตาจะทำอย่างอื่นยิ่งกว่านี้ไม่ได้เลย เพียงเห็นในขณะนี้ เป็นของจริงแค่เห็นที่กำลังเห็น จะให้เห็นไปคิดไปนึกอะไรก็ไม่ได้

ในขณะที่กำลังเห็น เป็นสภาพธรรมที่เพียงเห็นเท่านั้นเองจริง ๆ ไม่ใช่ขณะอื่น และเห็นก็ต้องเห็นด้วย บังคับไม่ให้เห็นก็ไม่ได้ นี่คือความหมายของอนัตตา เพราะฉะนั้น ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรม ซึ่งบางท่านกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงพระอภิธรรม ในพระสูตรต่าง ๆ เป็นเรื่องของโลกะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง และก็เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสบ้าง คิดนึกบ้าง ที่ทรงแสดงทั้งหมดในพระสูตรเป็นพระอภิธรรมทั้งนั้น เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

๙๔๔

ที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ใครจะไม่ให้เห็นเกิดขึ้นไม่ได้ มีปัจจัยที่จะให้เห็นเกิดขึ้นเห็นเห็นก็ต้องเห็น แต่เห็นจะคิดนึกอะไรหรือจะทำอย่างหนึ่งอย่างใดให้วิจิตรเกินกว่าเห็นที่กำลังเห็นในขณะนี้ไม่ได้เลย เพราะว่าจิตที่เห็นเป็นจิตประเภทหนึ่งในจิตหลาย ๆ ประเภท ซึ่งต่างกันไปแต่ละขณะตามเหตุตามปัจจัย

ต้องเข้าใจเรื่องการเห็นเพิ่มขึ้นว่า ในขณะนี้ที่กำลังเห็น เป็นเพียงเห็น สภาพที่กำลังเห็นนี้ทำอื่นไม่ได้ ได้ยินเสียงไม่ได้ คิดนึกไม่ได้ เห็นเกิดขึ้นทำกิจเห็นเท่านั้น และห้ามไม่ให้เห็นก็ไม่ได้ เมื่อมีเหตุปัจจัยที่จะให้จิตเกิดขึ้นเห็น คือ ฐูลึ่งที่ปรากฏทางตา

ในขณะนี้ที่มีสภาพรู้ ซึ่งกำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ใช้คำว่า เห็น แต่เป็นธรรมเป็นของจริง เป็นสภาพที่ลึกซึ้งหรือจะใช้คำว่าลึกซึ้งก็คงจะไม่ผิด เพราะว่าไม่ปรากฏแต่จะต้องอาศัยความรู้ว่า สภาพนั้นมีจริง เป็นเพียงสภาพรู้หรือธาตุรู้ ซึ่งเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ไม่มีใครไปจับ ไปยึด นำมาทดลอง นำมาพิสูจน์ได้ แต่มีสติที่เกิดขึ้นและระลึกได้ว่า ในขณะนี้ เป็นสภาพรู้ที่กำลังเห็น เป็นสภาพของจริงชนิดหนึ่ง ไม่ใช่เรา และจะทำกิจอื่นนอกจากเห็นก็ไม่ได้

ตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ในลักษณะของสภาพเห็นหรือธาตุเห็นว่า เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน จะไม่มีการประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของธรรมใด ๆ เลย เมื่อไม่มีการประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไป ย่อมไม่เห็นความเป็นอนัตตาของธรรมทั้งหลายที่เป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น กิเลสก็ย่อมจะดับไม่ได้ เพราะปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงก็ย่อมจะเป็นเราเห็น และต้องการที่จะเห็นต่อไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น จุดประสงค์ของการศึกษาธรรม ต้องเข้าใจด้วยว่า เพื่อให้เข้าใจชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะเป็นความรู้ชัด จนกว่าจะประจักษ์แจ้ง คือ รู้ชัดในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนที่เป็นอนัตตา แต่ต้องเป็นผู้ที่ตรง

ถ้ายังเป็นตัวตนอยู่ ต้องอบรมจนกว่าปัญญาจะเจริญขึ้น และต้องเข้าใจให้ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า อนัตตาทิพภังคความถึงสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เกิดขึ้นจึงปรากฏ และดับไป

นิพพานก็เป็นอนัตตา แต่ยังไม่ปรากฏ เพราะว่ายังไม่รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏก่อน เมื่อยังไม่มีความรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก่อน ปัญญาก็จะไม่เจริญขึ้นจนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์ลักษณะของนิพพานได้ เพราะต้องละคลายการยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏ เนื่องจากปัญญารู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

แต่ถ้าจะกล่าวคำหนึ่งคำใดให้ท่านผู้ฟังทำอย่างอื่น เช่น ขณะนี้มาทำให้จิตสงบกันดีกว่า ถ้ากล่าวอย่างนี้ สติจะไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่าเป็นเพียงสภาพรู้ที่กำลังเห็น หรือในขณะที่เสียงปรากฏ สติก็จะไม่เกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพที่กำลังรู้เสียง ซึ่งไม่ใช่ตัวตนลักษณะเดียว เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังก็ไม่มีโอกาสที่สติจะเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง และย่อมจะไม่มีประโยชน์อะไรถ้าท่านผู้ฟังจะศึกษาพระธรรมให้เป็นเรื่องราวแต่ไม่พิสูจน์พระธรรมว่า สิ่งที่ได้ยินได้ฟังนี้เป็นความจริง และก็ไม่มีวันที่จะประจักษ์ชัด ถ้าสติไม่เริ่มเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

บางท่านคิดว่า ถ้าจะปล่อยให้ชีวิตผ่านไปตามเหตุตามปัจจัยดูเหมือนจะไม่ลำบาก อกุศลย่อมเกิดตามเหตุตามปัจจัย ท่านก็มีตัวตนที่อยากจะได้กุศล แต่โดยความไม่รู้ และด้วยความอยากจะได้ เพราะว่าไม่พอใจในอกุศล ซึ่งกุศลก็มีหลายขั้น ถ้าไม่เข้าใจเรื่องการอบรมเจริญสติปัฏฐานจริง ๆ ท่านอยากจะได้สงบ เพราะเห็นชัดทันที่ว่า ในขณะที่ปริยฐานกิเลสไม่ได้เกิดขึ้น คือ ความไม่แช่มชื่น ที่เป็นโทษะบ้าง หรือโทษะบ้างไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ท่านหวังเพียงแค่นั้น ซึ่งถ้าเป็นโดยลักษณะนั้น ไม่ใช่การที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท จะมีกุศลที่เป็นความสงบของจิตเกิด แต่ก็เป็นตัวตนทุกภพทุกชาติไป และเมื่อไรปัญญาจะประจักษ์ชัดว่า เห็นที่กำลังเห็นเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ เป็นจิต เป็นนามธรรม ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

บางท่านก็คิดว่า จะทำหลายอย่าง จะทำสำรวม จะทำสงบบ้าง ล้วนแต่เป็นเรื่องของการทำทั้งสิ้น แต่ให้ทราบว่า เวลาที่ไม่ทำ ปัญญาสามารถที่จะเกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ซึ่งกำลังไม่ได้ทำ ตามปกติตามความเป็นจริงว่าเป็นธาตุรู้ที่กำลังเห็น เป็นธาตุรู้ที่กำลังได้ยิน ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ได้ไหม

ท่านคิดว่า ท่านจะต้องทำอย่างนี้บ้าง ท่านจะต้องทำอย่างนั้นบ้าง เวลาที่ท่านคิดว่า ท่านจะทำสำรวม ท่านก็พอใจในความสำรวม เวลาที่ท่านคิดว่า ท่านจะทำความสงบ ท่านก็พอใจในขณะที่ท่านคิดว่าสงบ แต่ใครเป็นตัวตนที่จะทำได้อยู่เรื่อย ๆ ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นที่จะเป็นไปอย่างนั้น แต่เข้าใจผิดว่าเป็นตัวท่านที่ทำ และสามารถที่จะทำได้ ซึ่งนั่นเป็นความเห็นผิด ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ทุกขณะต้องเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยจริง ๆ แต่เมื่อไรจะรู้ชัดอย่างนั้น

และในวันหนึ่ง ๆ ที่กำลังไม่ได้ทำ มีไหม เพราะว่าไม่มีใครที่จะสามารถทำอยู่ได้ตลอดเวลา และที่ท่านแยกสำรวม คือ การทำสำรวม เพราะฉะนั้น ในขณะที่ไม่ได้ทำสำรวมย่อมมี ซึ่งขณะนั้นอกุศลย่อมเกิด ย่อมปรากฏ ตามปกติตามความเป็นจริง แต่รู้ใหม่ว่า ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังอาจจะมีความโน้มเอียงที่จะทำอะไรก็ได้แต่ตามความเห็นผิด ตามความเข้าใจผิด ตามความไม่มั่นคงในการเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน แต่ให้ทราบว่า ในขณะอื่นที่ไม่ใช่สัตว์ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง ขณะนั้นไม่สามารถจะอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจนกระทั่งสามารถที่จะดับกิเลส คือ การยียื้อสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจจุดประสงค์จริง ๆ

การอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นการยาก แต่ไม่ท้อถอย ไม่ใช่บังคับให้สติเกิด แต่รู้ว่าเพราะมีปัจจัยที่จะเกิดกุศลบ้าง อกุศลบ้าง แม้กุศลและอกุศลเหล่านั้นก็ไม่ใช่

สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ถ้ารู้อย่างนี้ การเป็นผู้ที่มั่นคงในการอบรมเจริญสติปัฏฐานจะทำให้สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ แต่ถ้าท่านจะทำ ก็ลำบาก เพราะว่าไม่สามารถจะทำอยู่ได้ตลอดเวลา และเวลาที่ไม่ทำ จะไม่รู้เลยว่า ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติ นั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ผู้ฟัง การปฏิบัติเจริญภาวนามี ๒ อย่าง คือ วิปัสสนาภาวนาและสมถภาวนา ถ้าวิปัสสนาภาวนาทำไม่ได้ ต้องแล้วแต่ว่าสติเกิดขึ้นในขณะใด ที่ไหน ก็ระลึกรู้ที่นั่น ส่วนสมถภาวนาต้องทำ คือ ในพระอภิธรรมปิฎก คัมภีร์ไหนจำไม่ได้ ท่านบอกว่า ผู้ที่จะเจริญสมถภาวนา ในปฐมยามต้องเดินจงกรม ในมัชฌิมยามให้นอน ในปัจฉิมยามต้องเดินจงกรมอีก ต้องทำอย่างนี้

ส. ขอประทานโทษ ผู้เจริญวิปัสสนาต้องทำอย่างนี้ด้วยหรือเปล่า

ผู้ฟัง ผู้ที่ทำวิปัสสนาภาวนาไม่ต้อง

ส. ใน **อปฺปนฺนกสูตร** ซึ่งเป็นการแสดงถึงข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการกล่าวถึงยามทั้ง ๓ นี้ด้วย เป็นชีวิตประจำวันหรือเปล่า

ผู้ฟัง ไม่เป็น เพราะส่วนใหญ่กลางคืนก็นอนกันทั้งนั้น

ส. โดยปกติ

ผู้ฟัง โดยปกติแล้ว กลางคืนต้องนอน

ส. โดยปกติทุกคนนอนมาก ไข้ไหม แต่พอฟังก็รู้สึกว่ ชีวิตนี้ตอนไหนมีประโยชน์ ตอนหลับ หรือตอนตื่น

ผู้ฟัง ก็แล้วแต่

ส. โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่จะอบรมเจริญปัญญา

ผู้ฟัง ถ้าโดยเฉพาะสำหรับผู้ที่จะอบรมเจริญปัญญา ตอนตื่นเป็นประโยชน์

ส. เมื่อเข้าใจว่าตอนตื่นมีประโยชน์ และถ้านอนมักจะหลับ เพราะฉะนั้นเมื่อเห็นว่าการตื่นมีประโยชน์จะทำอย่างไร ถ้านอนก็มักจะหลับ ก็ไม่นอน ไข้ไหม เมื่อไม่นอนจะทำอะไร ก็เดินบ้าง นั่งบ้างตามสมควร ต้องเข้าใจถึงจุดประสงค์ที่

แนวทางเจริญวิปัสสนา เล่ม ๔๕ ตอนที่ ๔๔๑ - ๔๕๐

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมว่า ไม่ใช่เพียงที่จะให้เกิดความสงบ ถ้าเป็นอย่างนั้น
ไม่จำเป็นต้องทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรม ปรมัตถธรรม สภาพธรรมที่เป็นอนัตตา
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ตลอด ๔๕ พรรษา

ท่านผู้ฟังเข้าใจว่า สมถภาวนาเป็นเรื่องต้องทำ เข้าใจว่าอย่างนั้น และมีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนที่ทำ ไข่มใหม่ แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ต้องมีบุคคล ๒ บุคคลที่มีความเข้าใจต่างกัน

ถ้าเป็นผู้ที่ยังไม่ซาบซึ้ง ยังไม่ประจักษ์ชัดในความหมายของธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ย่อมจะมีความสำคัญผิดว่า เป็นตัวตนที่ทำ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ฟัง พิจารณา และเข้าใจจริง ๆ ว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ก็จะต้องรู้ว่า ในขณะที่กำลังเห็นก็เป็นอนัตตา ถ้าเกิดความยินดีพอใจขึ้นก็รู้ว่า เป็นอนัตตา ถ้าเกิดความไม่แถมขึ้นไม่พอใจก็รู้ว่า เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ถ้าเกิดกุศลจิตสงบก็รู้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เราต้องทำ แต่ว่าสภาพธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องความสงบของจิตจิตย่อมจะไม่สงบขึ้น แต่เพราะอาศัยความรู้เป็นปัจจัย พร้อมกับสภาพของสังขารชั้นอื่น ๆ เช่น ศรัทธา สติ วิริยะ สมาธิ เป็นต้น ทำให้ความสงบเพิ่มขึ้น มั่นคงขึ้น ซึ่งผู้ที่ไม่เข้าใจเรื่องสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตาย่อมสำคัญผิดว่า เป็นเราที่กำลังทำเป็นตัวตน แต่ผู้ที่เข้าใจเรื่องสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตาย่อมรู้ว่า ไม่ว่าจะเพียรกุศลจิตหรืออกุศลจิต ไม่ว่าจะมีความสงบเพียงเล็กน้อย หรือว่าความสงบที่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ก็ไม่ใช่เรา แต่เป็นสภาพธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ซึ่งสติปัญญาสามารถรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง แม้สภาพธรรมที่สงบหรือไม่สงบว่า เป็นสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะเอาประโยชน์อย่างไร จะเอาประโยชน์ที่จะทำความ
สงบและก็ไม่รู้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน คิดว่าต้องทำ หรือว่าจะรู้ตาม
ความเป็นจริงว่า ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดหรือกุศล ไม่ว่าจะเป็นความสงบขั้นใดก็เกิดขึ้น
เพราะเหตุปัจจัยทั้งสี่ และสติปัญญายังสามารถเกิดระลอกี่ชั่วครู่ในลักษณะของ

สภาพธรรมแต่ละลักษณะ สามารถที่จะประจักษ์ชัดในความไม่ใช่อัตตณ จนถึง
สามารถที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปได้

ผู้ฟัง ผู้ที่ทำสมถภาวนาบางท่านก็ไม่ว่า ไม่ใช่อัตตณ ไม่ใช่นบุคคล ไม่ใช่อัตตณ
ลักษณะของความเป็นอนัตตา ผู้ทำสมถะบางท่านอาจจะไม่รู้ แต่ก็ทำสมถะได้

ส. เพราะฉะนั้น จะมีประโยชน์อะไร พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมให้ทำ
สมถะ หรือว่าทรงแสดงธรรมเรื่องการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะความเป็น
อนัตตาของสภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง เพราะว่าการตรัสรู้ของ
พระผู้มีพระภาค ก็มีบุคคลที่อบรมเจริญความสงบจนกระทั่งถึงความสงบขั้นสูงสุด
คือ อรูปฌานขั้นที่ ๔ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน แต่ไม่สามารถจะรู้ลักษณะของ
เห็นที่กำลังเห็น ได้ยินที่กำลังได้ยินตามปกติ

ผู้ฟัง ถ้าพูดถึงประโยชน์ ก็เป็นประโยชน์ทั้งนั้น ทั้งสมถภาวนาหรือวิปัสสนา-
ภาวนา เพราะว่าขณะที่ภาวนานั้นจิตเป็นกุศล และพระผู้มีพระภาคทรงแสดงเสริญกุศล
ทุกประเภท

ส. แต่ผู้ที่เป็นพุทธบริษัท จะได้ประโยชน์อะไรจากพระธรรมเพิ่มขึ้นจากการ
เป็นพุทธบริษัท เพราะถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็ไม่ต่างอะไรเลย
แม้แต่กับสมณพราหมณ์ทั้งหลายก็ไม่ต่างกัน ความต่างกันมีเพียงประการเดียว คือ
เป็นผู้ที่ฟังและอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมจนกว่าจะประจักษ์ชัด
ตามความเป็นจริง

ผู้ฟัง ขณะที่กำลังเป็นตัวตน กำลังทำความสงบอยู่ จะเป็นدينจกรรมก็ดี
นั้งขัดสมาธิก็ดี ขณะนั้นจิตของเขาก็เป็นกุศล เมื่อเป็นกุศล ขณะนั้นถือว่าเป็น
ประโยชน์

ส. ทำอย่างไร เติมนจกรรมแล้วสงบ

ถ. เติมนจกรรม ก็พิจารณาอารมณ์กัมมัฏฐานได้

ส. คืออะไร

ถ. ขณะที่เดิน ขณะนั้นพิจารณาอารมณ์กัมมัฏฐานอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด

ส. คืออะไร อารมณ์ก็มีพื้นฐานอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด ก็ยังไม่รู้ว่าอารมณ์อะไร ผิดถูกแค่ไหน ต้องให้ชัดเจน เพราะเป็นเรื่องของความรู้ เป็นเรื่องของปัญญาที่จะต้องรู้จริง ๆ

ผู้ฟัง ขณะที่ได้ยิน ขณะนั้นจะรู้ลมหายใจเข้าออกก็ได้ ลมหายใจเข้าก็รู้ได้ ลมหายใจออกก็รู้ได้ ในขณะนั้น

ส. และรู้ได้อย่างไรว่า สงบ

ผู้ฟัง ผู้ปฏิบัติต้องรู้ ขณะที่สงบต้องรู้ว่าสงบ ขณะที่ไม่สงบต้องรู้ว่าไม่สงบ

ส. ต้องมีสติสัมปชัญญะ ใช่มั้ย ต้องรู้ว่า ปกติธรรมดาที่มีลมหายใจเป็นอารมณ์ กับในขณะที่มีลมหายใจเป็นอารมณ์และสงบนั้นเพราะอะไร ต้องมีเหตุผล

ผู้ฟัง เพราะขณะนั้นมีสติตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ คือ ลมหายใจ

ส. สติ หรือสมาธิ

ผู้ฟัง ทั้งสติ ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญาด้วย

ส. ปัญญารู้อะไร ในขณะที่มีลมหายใจปรากฏ

ผู้ฟัง รู้ลมหายใจเข้าบ้าง ลมหายใจออกบ้าง

ส. และทำไมจึงสงบ

ผู้ฟัง ก็ขณะนั้นไม่มีอย่างอื่นเป็นอารมณ์ มีลมหายใจเป็นอารมณ์จึงสงบ

ส. ขณะที่เห็น มีอะไรเป็นอารมณ์บ้างไหม มีโลภะบ้างไหม ขณะที่กำลังเห็น

ผู้ฟัง มีบ้าง ไม่มีบ้าง

ส. รู้หรือ รู้ว่ามีโลภะในขณะที่กำลังเห็นหรือ หรือเข้าใจว่ามี แต่ไม่ได้รู้ว่ามี

ผู้ฟัง เข้าใจว่ามี

ส. เพราะฉะนั้น ก็เลยเข้าใจว่า เวลาที่มีลมหายใจเป็นอารมณ์นั้น สงบ แต่ไม่ใช่รู้ว่า สงบ เพราะแม้ในขณะที่กำลังเห็นก็ไม่ได้รู้จริง ๆ ว่า มีโลภะ เพียงแต่เข้าใจว่ามี เพราะฉะนั้น เวลาที่มีลมหายใจจริง ๆ เป็นอารมณ์ ก็เข้าใจว่า คงจะสงบ ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รู้จริง ๆ ว่าสงบหรือเปล่า

ผู้ฟัง ไม่ใช่ ขณะที่รู้ลมหายใจ กับขณะที่เห็น ไม่เหมือนกัน

ส. ต่างกันอย่างไร เพราะว่าการรู้อารมณ์มี ๖ ทาง

ผู้ฟัง ต่างกันที่ว่า มีการใส่ใจ กับไม่มีการใส่ใจ

๔๔๕

ส. ทางตามีการเห็น ทางหูมีการได้ยิน ทางจมูกมีการได้กลิ่น ทางลิ้นมีการลิ้มรส ทางกายมีการรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ลมหายใจปรากฏทางกาย กระทบช่องจมูก เหมือนกับขณะนี้ เย็นหรือร้อนปรากฏที่กาย กระทบกายปสาทส่วนอื่น เช่น อาจจะเป็นที่แขน ที่หลัง ที่เท้า ก็เป็นเพียงสภาพของลมที่กระทบสัมผัสกับกายปสาท และขณะนี้ไม่ใช่ลมหายใจ ต่างกับขณะที่จิตรู้ลมหายใจอย่างไรจึงกล่าวว่า ขณะที่รู้ลมหายใจสงบ และขณะที่ลมกำลังกระทบสัมผัสกายปสาทส่วนอื่น เช่น หลัง เท้า มือ แขน เป็นต้น ต่างกันอย่างไรที่จะรู้ว่า ขณะใดสงบ ขณะใดไม่สงบ

ผู้ฟัง ต่างกันตรงที่ว่า มีการใส่ใจ กับไม่มีการใส่ใจ

ส. มีการจดจ้อง ไซ้ไหม ที่จะให้ตั้งมั่นอยู่ที่นั่น

ผู้ฟัง บางครั้งก็จดจ้อง บางครั้งก็ไม่ได้จดจ้อง

ส. ถ้าไม่จดจ้อง จะไม่รู้ลักษณะของลมที่ปรากฏ ต้องเทียบเคียงลมหายใจเป็นเพียงรูปที่กระทบสัมผัสกายปสาท และปรากฏในลักษณะที่เย็น หรือว่าร้อน หรือในลักษณะที่เบา หรือว่าแรง เช่นเดียวกับลมอื่นที่กระทบสัมผัสกายปสาทส่วนต่างๆ ของกาย แต่ทำไมจึงกล่าวว่า เวลาที่มีลมหายใจปรากฏแล้วสงบ แต่เวลาที่ลมอื่นกระทบส่วนอื่นของกาย สงบ หรือไม่สงบ

ผู้ฟัง ถ้ามีการใส่ใจพิจารณาก็สงบ ถ้าไม่มีการใส่ใจพิจารณาก็ไม่สงบ

ส. ใส่ใจว่าอย่างไร

ผู้ฟัง ใส่ใจ พิจารณา แล้วแต่ บางทีอาจจะพิจารณาเย็นบ้าง ร้อนบ้าง เบาบ้าง แรงบ้าง อะไรต่างๆ เหล่านี้

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ต้องที่ลมหายใจก็ได้ ไซ้ไหม

ผู้ฟัง แต่ส่วนใหญ่

ส. แต่ส่วนใหญ่เสมอๆ โดยที่ปราศจากเหตุผล หรือความเข้าใจจริง ๆ

ผู้ฟัง ไม่ใช่อย่างนั้น ลมหายใจต่างกับลมส่วนอื่น เพราะว่าลมหายใจเป็น
อารมณ์ของกัมมัฏฐานหนึ่งในอารมณ์กัมมัฏฐาน ๔๐

ส. ลมอื่นไม่เป็นอารมณ์หรือ

ผู้ฟัง ลมอื่นไม่ใช่อารมณ์ของกัมมัฏฐาน

ส. ธาตุวิภังค์ได้แก่อะไร จตุธาตุมหาธาตุ

ผู้ฟัง นั้นพิจารณาโดยความเป็นธาตุ

ส. ใช่ ลมก็คือธาตุ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนเหมือนกัน ไม่ใช่ว่ามีชื่อลมหายใจติดอยู่ที่ช่องจมูก โดยลักษณะจริง ๆ แล้ว ลมก็เป็นเพียงสภาพที่สามารถกระทบสัมผัสกายประสาทได้

เพราะฉะนั้น อย่าเพิ่งพอใจจนกว่าจะรู้ลักษณะของจิตที่สงบจริง ๆ ว่า ต้องเป็น
กุศลจิตเท่านั้นจึงจะสงบ ถ้าไม่ใช่กุศลจิต ไม่สงบ ขณะที่กำลังเห็น นั่งเฉย ๆ และเห็น
ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม มีอกุศลจิตเกิดแล้วโดยไม่รู้ จันใด เวลาที่ลมกระทบกายประสาท
ส่วนหนึ่งส่วนใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นที่ช่องจมูก หรือที่แขน ที่มือ ที่เท้า ปกติก็มี
อกุศลจิตเกิดแล้ว จะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม เพราะฉะนั้น อย่าเพิ่งคิดว่า เมื่อกระทบที่ช่อง
จมูก และชื่อลมหายใจ ขณะนั้นจิตจะสงบเพราะชื่อลมหายใจ อย่าคิดว่าอย่างนั้น
สภาพธรรมต้องตรงตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น อย่าลืม ถ้าไม่ใช่กุศลจิต ไม่สงบ ต้องรู้ลักษณะที่ต่างกันของ
กุศลจิตและอกุศลจิตจริง ๆ ความสงบจึงจะเพิ่มขึ้นได้ และตามเหตุตามปัจจัยด้วย

ผู้ฟัง ท่านผู้ฟังเมื่อครู่นี้พูดว่า การทำกุศล ไม่ว่าจะสมถะหรือวิปัสสนาก็ดี
ด้วยกันทั้ง ๒ อย่าง แต่เท่าที่ผมรู้มา สมถะมีวันเสื่อม และเสื่อมอย่างง่ายที่สุด แม้ว่า
กว่าจะเจริญสำเร็จแทบตาย แต่เสื่อมชั่วพริบตาเดียว ส่วนมรรคผลสำเร็จแล้วไม่มีวัน
เสื่อม เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะผมจะทำบุญกุศลอะไร ส่วนมากตั้งจิตอธิษฐานเอาปัญญา
ทางวิปัสสนาทางเดียวเท่านั้น

และเรื่องสมาธิ ถ้าหากสมาธิกับความสงบแยกกันไม่ออก เจริญให้ตายก็แค่นั้น
ไม่มีความหมาย ไม่เข้าใจเบื้องต้นของการปฏิบัติ อย่างผมเมื่อก่อนเคยเจริญ

อานาปานสติ คือ ลมหายใจ เพียงต้องการให้จิตสงบอยู่ที่ลมหายใจเท่านั้นเอง ภายหลังได้ฟังอาจารย์อธิบายก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงเอาก็คคตาเจตสิกที่เกิดขึ้นกับ กุศลจิตก็ได้ อกุศลจิตก็ได้ และที่เราต้องการความสงบที่ลมหายใจนั้น เกิดจาก อกุศลจิต ไม่รู้จักความสงบของจิต ผิดพลาดมากที่สุด

ส. เพราะฉะนั้น ก็ทราบว่า ถ้าไม่ใช่กุศลจิต ก็ไม่สงบ ต้องเริ่มรู้ลักษณะที่ ต่างกันของอกุศลจิตและกุศลจิตก่อน ขณะที่อกุศลจิตกำลังเป็นไปถ้าสติไม่เกิดระลึก รู้ ย่อมได้ยินแต่ชื่ออกุศล แต่ไม่รู้ลักษณะที่แท้จริงว่า อกุศลมีลักษณะอย่างไรที่กำลังเป็น อกุศล

ที่กล่าวว่า กำลังนั่งเฉย ๆ และก็เห็น ก็มีอกุศลจิตเกิดแล้ว ท่านผู้ฟังพอจะเห็น ลักษณะของอกุศลจิตนั้นใหม่ว่า เป็นอกุศลจิตอะไร ปัญญาจะต้องมี และค่อย ๆ เจริญขึ้น

พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงตรัสรู้ ลักษณะของสภาพธรรมทั้งปวงตามความเป็นจริง และทรงแสดงลักษณะของ สภาพธรรมทั้งปวงให้บุคคลอื่นได้ฟัง ได้พิจารณา ได้อบรมเจริญปัญญายิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่ทำให้เกิดปัญญา ความรู้ที่ถูกต้องตาม ความเป็นจริง ไม่ใช่ว่า เรียนไปเท่าไรก็ยังไม่รู้ ๆ แต่เมื่อได้ฟังแล้ว สามารถที่จะ พิจารณา ศึกษา และเข้าใจเพิ่มขึ้น ถูกต้องขึ้น ชัดเจนขึ้น

เพราะฉะนั้น เมื่อครุ่นที่กำลังเห็น และเวลาที่กุศลจิตไม่เกิด อกุศลย่อมเกิด พอที่จะทราบใหม่ว่า เป็นอกุศลอะไร เรื่องคิดมีมากสำหรับให้พิจารณาและค่อย ๆ เข้าใจถูกขึ้น พอจะทราบใหม่ว่า อกุศลอะไรเกิดแล้ว

ลักษณะมี แต่ถ้าสติไม่เกิดระลึก ก็เป็นเรื่องอีก เป็นเรื่องของอกุศลทั้งหลาย โลกะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อิสสาบ้าง มัจฉริยะบ้าง ต่าง ๆ นานา แต่ว่า สภาพธรรมมีจริง ๆ เกิดชั่วขณะตามเหตุตามปัจจัยและดับไป รวดเร็วเหลือเกิน นี่เป็น เหตุที่จะต้องอบรมเจริญสติที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละขณะจริง ๆ

ทราบหรือยัง อะไร ลักษณะนั้นเห็นไหม ปราภฏใหม่ ลักษณะของโลภะ ปราภฏใหม่ ไม่ เพราะฉะนั้น ลักษณะอะไร ถ้าความพอใจ ต้องเป็นลักษณะของ โลภะที่ปราภฏ แต่ว่าในขณะนั้น ลักษณะของโลภะปราภฏเป็นความพอใจใหม่ หรือว่า ลักษณะของสภาพธรรมอะไรปราภฏ ความไม่รู้ โมหะ อวิชชา แม้ว่าเป็นอกุศลก็ผ่าน ไปโดยความไม่รู้ เพราะว่าอวิชชาไม่สามารถจะรู้ลักษณะของอวิชชาได้

ขณะที่ไม่รู้ ลักษณะของความไม่รู้มี ให้รู้ว่ขณะนั้นไม่รู้ ใช่ไหม กำลังเห็น ไม่รู้ว่หลังจากเห็นแล้วเป็นอะไร หรือว่าใครรู้ ชั่วขณะจิตที่เห็นดับไปแล้ว อกุศลเกิด แล้วถ้าอกุศลไม่เกิด การนึกถึงทานยังไม่เกิด สติยังไม่ได้ระลึกถึงลักษณะสภาพของการ เห็น หรือว่าสภาพธรรมอื่นที่มี ที่ปราภฏในขณะนั้น เพราะฉะนั้น หลังจากที่มีการเห็น ดับไปแล้ว เป็นสภาพไม่รู้ในขณะนั้น ซึ่งเป็นโมหมูลจิต ถ้าลักษณะของโลภมูลจิต หรือโทสมูลจิตไม่ปราภฏ ย่อมเป็นลักษณะของความไม่รู้ จริงไหม

หรือท่านผู้ใดรู้หลังจากเห็น ถ้าอย่างนั้นเป็นลักษณะของกุศลจิต สภาพธรรม เป็นสิ่งที่มีจริงและพิสูจน์ได้ แต่ต้องฟังจนเข้าใจชัด เมื่อเข้าใจชัดแล้วอย่าทำ แต่ให้รู้ว่ ขณะใดสติเกิด ขณะใดหลงลืมสติ เพราะถ้าจะทำ สติไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของ สภาพธรรมที่เกิดและปราภฏในขณะนั้น ถ้าคิด เป็นสภาพธรรมที่มีจริง สติสามารถที่ จะระลึกได้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงสภาพคิด เป็นจิตที่กำลังรู้คำ เพราะว่าเมื่อเกิดมามี ชีวิตแล้วจะมีจิตเกิดขึ้นพร้อมเจตสิก ซึ่งจิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้สิ่งทีปราภฏ ทุกขณะไป ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจ บ้าง

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อังวรคที่ ๗ จิตตสูตรที่ ๒ ข้อ ๑๘๐ และ ข้อ ๑๘๑ มีข้อความว่า

เทวดาทูลถามว่า

โลกอันอะไรย่อมนำไป อันอะไรหนอย่อมเลือนหายไป โลกทั้งหมดเป็นไปตาม อำนาจของธรรมอันหนึ่งคืออะไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

โลกอันจิตย่อมนำไป อันจิตย่อมนำเลือกได้ไป โลกทั้งหมดเป็นไปตามอำนาจของ
กรรมอันหนึ่งคือจิต ฯ

แสดงให้เห็นถึงธาตุรู้ สภาพรู้ ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้สิ่งที่กำลัง
ปรากฏ และไม่เพียงแต่เห็น หรือได้ยิน หรือได้กลิ่น หรือลิ้มรส หรือรู้สิ่งที่กระทบ
สัมผัส ยังคิดนึกต่าง ๆ นานาที่แสนวิจิตร เพราะฉะนั้น โลกของแต่ละคนก็เป็นไปตาม
อำนาจจิตของแต่ละคน

จิตของบางคนสะสมกุศลไว้มาก ไม่ว่าจะเห็นบุคคลใดซึ่งมากไปด้วย
อกุศลธรรม แต่จิตของบุคคลนั้นก็ยังสามารถที่จะเกิดเมตตา หรือกรุณา หรืออุเบกขา
ได้ ในขณะที่คนอื่น อีกโลกหนึ่งของเขา เป็นโลกของความชิงชัง หรือว่าความไม่
แค้นชัง หรือว่าความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ เพราะฉะนั้น แต่ละคนอยู่ในโลกของ
ตัวเองแต่ละโลก ทุก ๆ ขณะตามความเป็นจริง

ดูเหมือนว่าอยู่ร่วมโลก หรือว่าโลกเดียวกัน แต่ถ้าทราบตามความเป็นจริงว่า
สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม มีปรากฏได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย
ทางใจก็จริง แต่ถ้าไม่มีจิตซึ่งเป็นสภาพรู้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นก็ไม่มีความหมายอะไรเลย
แต่เพราะจิตรู้สิ่งที่ปรากฏ ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกาย
บ้าง ทางใจบ้าง โลกของแต่ละคน ก็เป็นไปตามอำนาจของจิตของแต่ละคน

โลกไหนจะดี โลกที่สะสมกุศลมาก ๆ พร้อมที่จะเกิดเมตตา กรุณา มุทิตา
อุเบกขา หรือโลกที่ชิงชัง โกรธแค้น ขุ่นเคือง ซึ่งแม้ว่าจะเห็นบุคคลเดียวกัน จะรู้เรื่อง
บุคคลเดียวกัน โลกของแต่ละคนก็ย่อมเป็นไปตามอำนาจจิตของแต่ละคนทีละสมมา
ต่าง ๆ กัน

สิ่งที่ปรากฏทางตา มี ทำให้ดูเหมือนว่า อยู่ร่วมกันในโลกนี้มากมายหลายคน
แล้วแต่กาลและเทศะ แต่ถ้าประจักษ์ชัดในลักษณะของธาตุรู้ ซึ่งเป็นสภาพรู้
ที่เกิดขึ้นเพียงเห็นสิ่งที่ปรากฏ ในขณะนั้นจะรู้ได้ว่า ช่วงขณะนั้นซึ่งเป็นเพียงการเห็น
เป็นเฉพาะโลกของการเห็นที่ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีวัตถุสิ่งต่าง ๆ เพราะในขณะนั้น
เพียงเห็น ยังไม่ได้นึกถึงรูปร่างสัณฐานและเรื่องราวใด ๆ ของสิ่งที่เห็น

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ทั้งหมดที่เข้าใจว่าเป็นโลก ซึ่งเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน มากมายหลายคน หลายวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ในโลก เป็นโลกของความคิดนึกถึงสิ่งที่เห็นที่กำลังปรากฏ แต่ว่าในขณะที่เห็นนั้นเป็นโลกหนึ่ง คือ โลกของสิ่งที่ปรากฏทางตา ยังไม่ใช่โลกของความคิดนึกถึงสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งแต่ละคนมีจิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียว ๆ สืบต่อกันไปที่ขณะจนปรากฏเหมือนกับว่า เป็นโลกที่กว้างใหญ่ และประกอบด้วยผู้คนสิ่งต่าง ๆ มากมาย แต่ถ้าจะเข้าใจโลกจริง ๆ ให้รู้ว่า ปรากฏเพียงแต่ละอย่าง และแต่ละขณะจิตเท่านั้นเอง แต่เพราะการเกิดสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว ทำให้เป็นโลกที่ไม่แตกสลาย เป็นโลกที่ปรากฏเหมือนยังยืน และประกอบด้วย สัตว์ บุคคล ตัวตน วัตถุสิ่งของมากมายหลายอย่าง ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว โลก คือ การเกิดขึ้นของจิต ซึ่งเกิดขึ้นรู้อารมณ์เพียงชั่วขณะเดียวและดับไปแต่ละขณะเท่านั้นเอง

ถ. ผมมีโอกาสศึกษาร่ำเรียนวิชาทางโลกมาหลายสาขา และเมื่อศึกษาให้ลึกซึ้งแล้วก็พอที่จะสอนให้คนอื่นเข้าใจได้ แต่ผมคิดว่า วิชาพระธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องยากจริง ๆ ผมได้ฟังอาจารย์บรรยายมาตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๐๖ หรือ ๐๗ ซึ่งก็ ๑๐ กว่าปีมาแล้ว ผมรู้สึกว่ แม้กระทั่งเดี๋ยวนี้อปัญญาผมเกิดน้อยเหลือเกิน จะว่าไม่เกิดเลยก็ไม่เชิง แต่รู้สึกว่ ผมเข้าใจน้อยเต็มที เพราะผมจะสอนให้คนอื่นเข้าใจผมก็สอนไม่ได้เต็มปากเต็มคำ สอนไปแล้วก็ไม่มั่นใจด้วยว่ ถ้าเขาเกิดซักถามถึงแก่น ผมตอบเขาไม่ได้แน่ ๆ ผมยอมรับว่ ผมไม่รู้จริง

แม้แต่คำว่า สติ ผมก็ยังรู้สึกว่ เรามีสติจริงหรือเปล่า เรียนถามอาจารย์ว่ คำว่ สติ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว เมื่อสภาพธรรมปรากฏ เมื่อมีอารมณ์ปรากฏขึ้นทางทวารใดทวารหนึ่ง สติจะเกิดหรือไม่เกิดนั้น เราพิจารณาดูว่ ถ้าเรามีการพิจารณาหรือสังเกตสิ่งที่ปรากฏ อย่างนั้นถือว่ มีสติ แต่ถ้าเราไม่มีการพิจารณา ไม่มีการสังเกต อย่างนั้นก็ไม่ใช่ว่ สติ แต่ผมสงสัยว่ การที่เรามีสติ และมีการสังเกต มีการพิจารณา มีการสำเหนียกนี้ โดยปราศจากการคิดนึกไตร่ตรอง จะเป็นไปได้หรือเปล่า

ส. เป็นไปได้ แต่ช้า และวันหนึ่งจะรู้ว่า ขณะที่กำลังพิจารณา สังเกต
โดยไม่ใช่นึกนั้น เป็นไปได้

ถ. หมายความว่า ในการสังเกต ในพิจารณานั้น เราก็มักจะเลยมาถึงการ
คิดนึก ใช่มั้ย

๔๔๖

ส. โดยธรรมดา มักจะระลึกเป็นคำก่อน เพราะว่าทุกคนชินกับความคิด เวลาที่บอกว่าระลึกได้ หมายความว่า กำลังคิดอย่างหนึ่งอย่างใดออก เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังระลึก รู้ โดยมากจะมีการคิดถึงคำซึ่งเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก่อน

อย่างเช่น ทางตาที่กำลังเห็น ปกติก็หลงลืมสติ แต่เพราะได้ยินได้ฟังว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตากำลังปรากฏแล้วในขณะนี้ ไม่ใช่ว่ายังไม่ได้ปรากฏ กำลังปรากฏ อยู่ และเป็นเพียงสภาพธรรมที่สามารถปรากฏเฉพาะทางตาเท่านั้น นี่คือลักษณะที่แท้จริงของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา การได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ ทำให้เกิดการนึกถึงคำว่า ขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏ แม้ว่าจะกำลังเห็น ก็อดที่จะเกิดนึกขึ้นมาไม่ได้ว่า เป็นเพียง สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เพราะไม่มีใครสามารถที่จะยับยั้งความคิดได้

แต่ก็ต้องรู้ว่า ในขณะที่คิดเป็นขณะที่จิตกำลังรู้คำ ไม่ใช่เป็นการสังเกต ลำเนียง รู้จริง ๆ ในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ และก็รู้ว่า ไม่ใช่ในขณะที่กำลังนึกถึง รูปร่างสัณฐานด้วยความรู้สึกรู้ว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งของ ต้องแยก กับการที่เคยเข้าใจว่า เห็นคน เห็นวัตถุสิ่งของ เป็นการเพิ่มการนึกถึง ระลึกได้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่สามารถปรากฏทางตาจริง ๆ ลักษณะนี้จริงไหม สิ่งที่กำลังปรากฏ ทางตาเป็นเพียงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และเป็นสิ่งที่สามารถปรากฏทางตาเท่านั้น จริง ๆ แต่ก็ช่างหลงลืมบ่อย ๆ มักจะต้องเป็นคน เป็นวัตถุ เป็นสิ่งต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สติปฏิฐานยังไม่มั่นคง ยังไม่เป็นพละ เพราะปัญญายังไม่ได้รู้ชัดจริง ๆ เพียงแต่สติเริ่มจะระลึกในสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาวันละนิดวันละหน่อย หรือว่า หลายวัน หลายอาทิตย์ หลายเดือนก็ได้ แล้วแต่ แต่ว่าไม่ขาดการฟัง เพราะรู้ว่า สภาพธรรมทั้งหลายนี้เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

เพียงได้ยินได้ฟังครั้งเดียว แต่ว่าได้ยินได้ฟังเรื่องของสมมติบัญญัติมากมาย เพราะฉะนั้น จิตย่อมจะคิดนึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ มากกว่าที่จะระลึกได้และพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงสิ่งที่สามารถจะปรากฏทางตาเท่านั้น

ถ. รู้สึกว่า จะไม่พ้นการนึกคิด

ส. ก็ต้องทราบว่ ณะที่คิดไม่ใช่ขณะที่กำลังน้อมไปที่จะรู้จริง ๆ เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานจึงต้องอบรมเจริญนานเป็นกัป ๆ และกัปหนึ่งอย่างที่ได้เรียนให้ทราบแล้วว่า ไม่สามารถที่จะนับเป็นร้อยปี พันปี แสนปีได้

บางท่านที่อยากจะรู้แจ้งสภาพธรรมเร็ว ๆ ไม่ทราบว่าท่านจะเอากิเลสทั้งหมดที่สะสมมาไปถึงที่ไหน ซึ่งมีอยู่กับจิต ติดอยู่ในจิต สะสมอยู่ในจิตทุก ๆ ณะ เมื่อเห็นและกัหลงลืมเป็นอกุศล ดับไป เป็นปัจจัยให้อกุศลจิตดวงต่อไปเกิดขึ้น ความไม่รู้ก็ยังคงมีสะสมอยู่ ถ้ามีความพอใจยินดีในสิ่งที่ปรากฏ ก็ไม่มีใครสามารถที่จะไปหยิบไปจับความยินดีพอใจนั้นโยนทิ้งไป เพราะไม่ใช่วัตถุ เป็นสภาพธรรมที่เกิดกับจิต เป็นนามธรรม และลักษณะของนามธรรมก็ไม่สามารถที่จะไปแสวงหา ไปค้นคว้าได้จากที่อื่น นอกจากในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ ที่จะต้องฟังแล้วฟังอีก และเห็นคุณประโยชน์จริง ๆ ว่า ถ้าตราบใดที่สติยังไม่สามารถเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมว่า ต่างกับลักษณะของรูปธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็ไม่มีหนทางอื่นที่ปัญญาจะอบรมเจริญขึ้นจนกระทั่งสามารถดับกิเลสได้

เพราะฉะนั้น ต้องฟัง และอบรมความเข้าใจ เพื่อเป็นปัจจัยให้สติปัฏฐานและปัญญาเกิดขึ้น

ผู้ฟัง ผมเข้าใจในทฤษฎีว่า การที่เราเห็นอะไรเป็นโลก เป็นตัวตน เกิดจากการที่เราเอาสิ่งที่เกิดตามทวารต่าง ๆ เหล่านั้นมาปะติดปะต่อกัน ซึ่งรวดเร็วยิ่งกว่าหนังหลายสิบเท่า เมื่อมาประกอบกันเป็นเรื่องเป็นราว ก็จะต้องเป็นเรื่องที่ทำให้เราตีใจ

เสียใจ หรือเฉย ๆ ผมเพียงเข้าใจอย่างนั้น ผมเข้าใจในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล แต่
ยังไม่ได้ประจักษ์จริง ๆ

ส. เพราะฉะนั้น อย่าไปทำอย่างอื่น เพราะอย่างอื่นไม่ใช่หนทางที่จะทำให้
รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่จะต้องฟังให้เข้าใจ
จริง ๆ ว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา และการที่จะรู้ในลักษณะที่เป็นอนัตตา
ไม่ใช่โดยขั้นฟัง หรือไม่ใช่เพียงรู้เรื่อง หรือรู้ชื่อ แต่รู้ลักษณะจริง ๆ ว่า สภาพธรรมที่
เป็นนามธรรม เป็นสภาพที่รู้อารมณ์ คือ สิ่งที่กำลังปรากฏ และลักษณะของสภาพ
ธรรมที่เป็นรูปธรรมเป็นสิ่งที่มีความจริง แต่ว่าเป็นสภาพที่ไม่สามารถจะรู้สิ่งที่ปรากฏ
ไม่สามารถรู้อารมณ์อะไรได้เลย

กำลังอยู่ในโลกที่กำลังปรากฏทางตา ก็ต้องรู้ว่า ขณะนั้นมีสภาพรู้ และมีสิ่งที่
สามารถปรากฏทางตาเท่านั้น ขณะที่กำลังได้ยินเสียง ก็ต้องรู้ว่า ขณะนั้นอยู่ในโลกที่
กำลังมีเสียงปรากฏ ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดอื่นปรากฏนอกจากเสียงและสภาพที่กำลังรู้เสียง
เท่านั้น

ท่านผู้ฟังคงจะได้รับฟังเรื่องของจิตแล้ว แต่จิตเป็นสภาพธรรมที่รู้ยาก ไม่ว่าจะเป็น
ได้ยินได้ฟังเรื่องของจิตโดยประการต่าง ๆ มาแล้วเพียงใด ลักษณะของจิตซึ่งเป็น
นามธรรม เป็นสภาพรู้ ก็เป็นสิ่งที่ยากจะระลึกถึงจนกระทั่งประจักษ์ลักษณะสภาพของ
จิตตามความเป็นจริง เพราะว่าสภาพของจิตซึ่งเป็นนามธรรมนั้นไม่ปรากฏเหมือน
สีสนั้ณวณณะที่กำลังปรากฏให้เห็นทางตา

สภาพของจิตนั้นเป็นแต่เพียงธาตุรู้ อากาญญ์ เป็นสิ่งที่มีความจริง และกำลังรู้
ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงลักษณะสภาพธรรมของจิตไว้โดยละเอียด เพื่อที่จะ
เกื้อกูลให้ผู้ศึกษาและผู้ฟังธรรมได้พิจารณาไตร่ตรอง จนกว่าสติจะระลึกถึงลักษณะ
ของธาตุรู้ สภาพรู้ จนกระทั่งประจักษ์แจ้งในความเป็นอนัตตา ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่
บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ขุททกนิกาย มหานิทเทส ปุสฺสสุตตนิทเทสที่ ๘ ข้อ ๓๑๙ มีคำอธิบาย
เรื่องจิต ข้อความมีว่า

ชื่อว่า ใจ ในคำว่า คิดถึงทิวทัศน์ทั้งหลายด้วยใจ ความว่า ใจ คือ จิต มโน มานัส หทัย ปันทระ มนะ มนายตนะ มนินทรีย วิญญาน วิญญานชั้นมโนวิญญานธาตุที่เกิดขึ้นแต่ผัสสะ เป็นต้นนั้น

พระผู้มีพระภาคทรงใช้พญชชนะหลายคำ เพื่อให้เข้าใจลักษณะของจิตซึ่งทุกคนมี แต่เนื่องจากว่าเป็นอาการรู้ หรือธาตุรู้ ก็ยากที่จะรู้ได้ว่า เพียงลักษณะที่เป็นธาตุรู้นั้นเป็นอย่างไร ทั้ง ๆ ที่ทุกคนคงจะเข้าใจความหมายบางประการของจิตที่ว่า ใจ ซึ่งทุกคนมี แต่ก็เพียงแต่ทราบว่ามี ซึ่งเมื่อไม่พิจารณาก็ย่อมไม่ทราบว่า เมื่อไรและขณะไหนที่เป็นจิต

อภฺรฺสุสาลินี อรรถกถาธัมมสังคณีปกรณ จิตตูปาทกัณฺท์ อธิบายจิตตนิทเทส มีข้อความว่า

ธรรมชาติที่ชื่อว่า จิต เพราะจิตเป็นธรรมชาติวิจิตร

ธาตุรู้มีมาก ไม่ใช่มีอย่างเดียว ถ้ามีเพียงอย่างเดียวก็ง่ายที่จะรู้ว่าลักษณะนั้นเป็นจิต แต่เพราะจิตนั้นเป็นธรรมชาติที่วิจิตร ซึ่งสามารถที่จะพิจารณาได้ว่า ความวิจิตรของจิตนั้นปรากฏเวลาที่มีการคิดนึกต่าง ๆ ไม่ว่าใครจะทำอะไรในวันหนึ่ง ๆ ขอให้ดูว่า เป็นไปตามความวิจิตรของจิต

วันนี้ทำอะไรมาบ้างแล้ว และต่อไป เ็นนี้ คำนีจะทำอะไร ถ้าไม่มีจิตทำไม่ได้ ที่ทุกคนมีการกระทำในวันหนึ่ง ๆ ต่าง ๆ กัน ตามวิถีชีวิตของแต่ละคน การกระทำทั้งหมดนั้น เป็นไปตามความวิจิตรของจิตของแต่ละคน ที่เป็นเหตุให้มีการกระทำทางกาย ทางวาจาต่าง ๆ กัน

และจิตเป็นสภาพที่คิด ความคิดมีมากเหลือเกิน ถ้าไม่พิจารณาจะไม่เห็นความคิดหรือทิวทัศน์ เช่น ความคิดเห็นของแต่ละคนก็ต่าง ๆ กันไป แม้ในบรรดาผู้ที่สนใจในธรรม ผู้ที่ศึกษาธรรม ก็มีการคิดพิจารณาในเรื่องของธรรมแตกต่างกัน มีความเห็นต่าง ๆ กัน ในขั้นของการประพฤติปฏิบัติก็ต่างกันตามความคิด แม้แต่ในเรื่องของธรรม และในเรื่องของโลกซึ่งมีความเป็นไปต่าง ๆ ในกลุ่มของบุคคลแต่ละกลุ่ม ของแต่ละประเทศ เมื่อรวมกันแล้วก็เป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ของโลกแต่ละขณะ

ตามความวิจิตรของความคิดของแต่ละบุคคล โลกวันนี้เป็นอย่างนี้ตามความคิดของแต่ละคนในยุคนี้สมัยนี้ และต่อไปโลกจะเป็นอย่างไร พຽງนี้จะเป็นอย่างไร ก็เกิดขึ้นตามความคิดซึ่งวิจิตรต่าง ๆ นั้นเอง

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า จิตเป็นธรรมชาติที่วิจิตร ทางตาก็เป็นจิตที่เห็นอย่างหนึ่ง ต่างกับทางหูซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นจิตที่ได้ยิน ต่างกับขณะที่คิดนึก และแม้ความคิดนึก ก็ต่างกันทั้งทางโลกและทางธรรม

ที่ชื่อว่า มโน เพราะรู้อารมณ์

คำว่า อารมณ์ หมายความว่าถึงสิ่งที่จิตรู้ เมื่อมีลักษณะที่รู้ หรือสภาพรู้เกิดขึ้น สิ่งที่ยึดกำลังรู้ในขณะนั้นชื่อว่า อารมณ์

เพราะฉะนั้น ความหมายของอารมณ์ ก็ต่างกับที่เคยเข้าใจกัน ที่คิดว่า คนนั้นอารมณ์ดี หรือว่าวันนี้อารมณ์เสีย อารมณ์ไม่ดี เพราะความหมายที่แท้จริงของคำว่า อารมณ์ หมายความว่าถึงสิ่งใดก็ตามซึ่งจิตกำลังรู้ในขณะใด สิ่งนั้นเป็นอารมณ์ของจิตในขณะนั้น

เสียง มีจริงไหม ถ้ามีการกระทบกันของสิ่งที่แข็ง วัตถุที่แข็งกระทบกันเป็นปัจจัยให้เสียงเกิดขึ้น แต่ถ้าในขณะนั้นไม่มีสภาพที่รู้เสียง แม้ว่าเสียงนั้นจะเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย คือ การกระทบกันของวัตถุที่แข็ง แต่เสียงนั้นไม่เป็นอารมณ์ เพราะจิตไม่ได้เกิดขึ้นรู้เสียงนั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ๆ ที่มีแล้วก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แต่ขณะที่จิตไม่รู้สิ่งนั้น สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า อารมณ์ ไม่เป็นอารมณ์ของจิต

เพราะฉะนั้น คำว่า อารมณ์ หมายความว่าถึงสิ่งซึ่งจิตกำลังรู้ในขณะนั้น ซึ่งการศึกษาเรื่องของจิต หรือว่าการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของจิตที่เป็นสภาพรู้ หรือธาตุรู้ จะเป็นการศึกษาปรมัตถธรรมทั้ง ๔ คือ ทั้งจิต เจตสิก และรูป ส่วนนิพพานซึ่งเป็นปรมัตถธรรมที่มีจริง ยังไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ไม่มีใครสามารถที่จะประจักษ์ในลักษณะของนิพพานธาตุได้ ถ้าปัญญายังไม่เจริญจนกระทั่งรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก่อน

จะเห็นได้ว่า โดยนัยของการอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะเป็นการอบรมเจริญปัญญาให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติศัพท์ว่า ปรมัตถธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ได้แก่ สภาพธรรมที่เป็นจิตปรมัตถ์ เป็นสภาพรู้ เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้ เจตสิกปรมัตถ์ เป็นสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมที่เกิดกับจิต มีลักษณะเฉพาะของนามธรรมนั้น ๆ เป็นสภาพธรรมที่เกิดพร้อมจิต ดับพร้อมจิต รู้อารมณ์เดียวกับจิต แต่ว่ากระทำกิจของตนต่าง ๆ กันไป

สำหรับเจตสิกปรมัตถ์ มีทั้งหมด ๕๒ ประเภท และในการอบรมเจริญปัญญาจะรู้ลักษณะของรูปปรมัตถ์ด้วย เพราะในชีวิตจริง ๆ ตามความเป็นจริงมีการเห็นซึ่งเป็นจิต และสิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่สภาพรู้ เป็นรูปปรมัตถ์

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เป็นการรู้ลักษณะของปรมัตถธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยละเอียด เพื่อที่จะให้เข้าใจชัดในความเป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนของสิ่งที่มีจริงที่เกิดขึ้นเป็นไปในชีวิตประจำวัน ทั้งจิต เจตสิก และรูป ส่วนนิพพานนั้น เมื่อยังไม่ประจักษ์ ก็ควรที่จะได้ศึกษาให้เข้าใจเรื่องของปรมัตถธรรม ๓ คือ จิต เจตสิก รูปก่อน

สำหรับคำว่า อารมณ์ ไม่ว่าจะป็นนามธรรม หรือรูปธรรม หรือคำ บัญญัติ สมมติต่าง ๆ ขณะใดที่จิตกำลังรู้ ขณะนั้นเป็นอารมณ์ ถ้าขณะใด ถึงแม้ว่าจะมีเสียงเกิดขึ้น แต่จิตไม่รู้เสียงนั้น ไม่ได้ยินเสียงนั้น ขณะนั้นเสียงนั้นไม่ใช่อารมณ์

และเพื่อที่จะให้เข้าใจชัดในลักษณะของจิต ก็ได้ทรงใช้คำบัญญัติหลายคำ เช่น

ที่ชื่อว่า หทัย เพราะความหมายว่า เป็นสภาวะอยู่ภายใน

คงจะเข้าใจได้ว่า จิตไม่ได้อยู่ข้างนอก ไม่ได้อยู่ภายนอก ซึ่งความหมายของภายในในที่นี้ คือ จิตเป็นสภาพธรรมที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏซึ่งเป็นภายนอก สิ่งใดที่ปรากฏ สิ่งนั้นเป็นภายนอก เพราะเป็นอารมณ์ของจิตที่กำลังรู้

การศึกษาเรื่องของจิต เป็นการที่จะพิจารณาสภาพธรรมที่กำลังปรากฏอยู่ในขณะนี้ ทั้งภายในและภายนอก ถ้าไม่เคยคิดว่าจิตอยู่ที่ไหน ถ้าไม่รู้อย่างนี้จะสามารถรู้ลักษณะของจิตได้ไหม รู้ว่าจิตมีจริง แต่ไม่ทราบจิตอยู่ที่ไหน เพราะฉะนั้น ก็ไม่

สามารถพิจารณาลักษณะของจิตว่า เป็นเพียงสภาพรู้ ชาติรู้อาการรู้ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่เมื่อเข้าใจว่า จิตเป็นสภาพธรรมที่เป็นภายใน เพราะความหมายว่า เป็นสภาวะอยู่ภายใน ในขณะที่เห็น จิตไม่ได้อยู่ข้างนอก สิ้นวันณะกำลังปรากฏภายนอก จิตเป็นสภาวะธรรมที่อยู่ภายใน คือ กำลังรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา นี่คือการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริงที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ถ้าไม่คิดอย่างนี้ ก็ไม่ทราบว่าจะไปหาจิตที่ไหน เมื่อหาจิตไม่พบ ก็ไม่สามารถพิจารณาจนกระทั่งรู้ชัดว่า นั่นคือลักษณะของจิต

ที่กล่าวว่า ทุกคนมีจิต ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เอง เป็นสภาพที่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ สิ่งที่ปรากฏปรากฏภายนอก ส่วนที่เห็น คือ ที่กำลังรู้นั้นเป็นจิต เป็นสภาพธรรมที่เป็นอาการรู้ เป็นธาตุรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น สำหรับจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ขณะใดที่เห็นและระลึกได้ ไม่หลงลืมที่จะพิจารณาน้อมรู้ในขณะนี้ว่า เป็นสภาพรู้ที่กำลังเห็น เป็นอาการรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

ในขณะที่กำลังได้ยินเสียง เสียงเป็นภายนอก หรือภายใน

เสียงปรากฏ บางคนก็กล่าวว่า เสียงรถยนต์ เสียงพัดลม เสียงอะไรต่าง ๆ และนึกถึงทิศทางของเสียงนั้น ๆ ด้วยว่า เสียงนั้นมาจากทางซ้ายหรือทางขวา อยู่ข้างล่างหรือข้างบน นั่นเป็นการนึกถึงเสียงที่ปรากฏ แต่ในขณะที่ได้ยินเสียงสติสามารถที่จะเกิดขึ้นระลึกได้ว่า มีสภาพรู้ที่กำลังรู้เสียงที่กำลังปรากฏ แต่ว่าเป็นสภาวะธรรมที่มีอยู่ภายในจึงยากที่จะพิจารณาได้ว่า เวลาที่มีการได้ยินเสียงในขณะที่เสียงปรากฏ ไม่ทันนึกถึงว่าเป็นเสียงอะไร เพียงแต่เสียงปรากฏนิดเดียว เสียงนั้นปรากฏกับจิตที่รู้เสียงหรือได้ยินเสียง ที่ว่าไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นอนัตตา เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่เป็นธาตุรู้ เกิดขึ้นรู้เสียงที่กำลังปรากฏและหมดไปทันที รวดเร็วมาก ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

เมื่อรู้ว่าจิตอยู่ที่ไหน ขณะไหน สติปัฏฐานก็สามารถที่จะเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของจิต ซึ่งเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เพราะฉะนั้น ก็ตรงกับพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องลักษณะของจิต

๙๔๗

คามิกะ เรื่องจิต ผมจำภาษาบาลีที่เป็นพุทธพจน์ได้ มีว่าอย่างนี้

เอกจรี อสรีริ คุหาสยิ เย จิตฺตํ แปลตามตัวว่า จิตไม่มีตัวมีตน ดวงเดียว
เที่ยวไป มีถ้าเป็นที่อยู่อาศัย ถ้าในที่นี้พระพุทโธชาจารย์ท่านอธิบายว่า หทยวัตถุนี้
คือ ถ้า เป็นที่อยู่ของจิต

สุ. ชัดเจน จิตเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นทีละขณะ คือ ทีละดวง และถ้าไม่มี
ที่อาศัยก็เกิดไม่ได้ ในภูมิที่มีขั้น ๕ ต้องอาศัยรูปเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จิตเกิดขึ้น
เพราะจิตไม่ได้เกิดขึ้นนอกร่างกาย หรือนอกรูป

ถ. เวลาที่วิทยาศาสตร์การแพทย์เจริญ สามารถนำเอาพลาสติกมาทำ
หัวใจแทนหัวใจจริง ๆ ของคนได้แล้ว ไม่ทราบว่าจะจิตอาศัยพลาสติกอยู่ได้อย่างเดิม
ไหม

สุ. ถ้าศึกษาเรื่องของรูปโดยละเอียดจะทราบว่า รูปทั้งหมดมี ๒๘ รูป
และใน ๒๘ รูป มีเพียงรูปเดียวเท่านั้น คือ วัณณะหรือวณณ เป็นรูปที่สามารถจะ
มองเห็นได้ รูปอื่นทั้ง ๒๗ ไม่สามารถที่จะเห็นได้ เช่น จักขุปสาท เป็นรูปที่มีลักษณะ
พิเศษที่สามารถรับกระทบเฉพาะสี จักขุปสาทจะกระทบกับเสียง หรือกับกลิ่น หรือ
กับรูปอื่น ๆ ไม่ได้ จักขุปสาทเป็นรูปพิเศษซึ่งมีลักษณะสามารถกระทบเฉพาะ
สีส่วนวัณณะที่ปรากฏทางตา แต่จักขุปสาทมีใครมองเห็น เพราะถ้าเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ก็ตามด้วยตา เห็นได้เฉพาะวัณณะซึ่งเป็น ๑ ใน ๒๘ รูป จักขุปสาทไม่ใช่วัณณะ
แต่เป็นรูปที่อยู่กลางตา มีลักษณะพิเศษที่สามารถรับกระทบสีส่วนวัณณะต่าง ๆ

เช่นเดียวกับโสตปสาท อยู่กลางหู เป็นรูปที่มีลักษณะพิเศษที่สามารถรับ
กระทบเฉพาะเสียง กระทบอื่นไม่ได้ กระทบรสไม่ได้ แต่เวลาที่มองเห็น มองเห็นสิ่งที่
ปรากฏเป็นใบหู และอวัยวะส่วนต่าง ๆ ในช่องหู แต่ไม่สามารถเห็นโสตปสาทได้

เพราะไม่ว่าจะเป็นรูปใด ๆ ก็ตาม ภายในหรือภายนอกที่ปรากฏทางตา รูปหนึ่งรูปเดียวเท่านั้นใน ๒๘ รูป ที่สามารถปรากฏเป็นสิ่งที่มองเห็นทางตาได้

เพราะฉะนั้น หทยวัตถุไม่ใช่สิ่งที่ตามองเห็นเป็นรูปหัวใจ แต่เป็นรูปที่เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย ตราบใดที่กรรมยังเป็นปัจจัยให้หทยวัตถุรูปเกิดขึ้น หทยวัตถุนั้นเป็นที่อาศัยเกิดของจิตเกือบทั้งหมด เว้นจิต ๑๐ ดวง คือ ทวิปัญญาวินญาณ ๑๐ ดวง ได้แก่ จักขุวิณญาณที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา โสตวิณญาณที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนี้ เป็นต้น ไม่ได้เกิดที่หทยวัตถุ

เพราะฉะนั้น รูปอีก ๒๗ รูป มองไม่เห็น และเวลาที่มีการเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในภพนี้ ในชาตินี้ คือ ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น ปฏิสนธิจิตและเจตสิกเป็นวิบาก คือ เป็นผลของกรรม กรรมหนึ่งที่ได้กระทำแล้ว เมื่อจุติจิตของชาติก่อนดับไป กรรมนั้นเป็นชนกกรรมทำให้ปฏิสนธิจิตและเจตสิกเกิดขึ้นพร้อมกับรูป ถ้าในภูมิที่มีขันธ์ ๕ เช่นในมนุษยนี้ ก็มีกลุ่มของรูป ๓ กลุ่ม เรียกว่า ๓ กลาปะ หรือภาษาไทยใช้คำว่า กลาปะ คือ กายทสกะกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป หทยทสกะกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยรูปที่เป็นที่อาศัยเกิดของจิต และภาวทสกะกลุ่มหนึ่ง เป็นรูปที่กรรมทำให้มีลักษณะของเพศหญิงหรือเพศชายปรากฏสืบต่อไปในขณะนั้น

ในขณะนั้น ทันทีที่ปฏิสนธิจิตและเจตสิกเกิดขึ้น รูป ๓ กลุ่มนี้เล็กมาก ขณะนั้นไม่ปรากฏว่า เป็นรูปร่างของหัวใจ แต่ว่ารูปนั้นเกิดขึ้นเพราะกรรม เป็นที่อาศัยของจิต ในขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้น เพราะในภูมิที่มีขันธ์ ๕ นามธรรม คือ จิตและเจตสิกจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ขณะที่ปฏิสนธิจิต เจตสิก และรูปเกิดพร้อมกัน รูปนั้นซึ่งเป็นกลุ่มหนึ่ง คือ หทยทสกะ ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป ซึ่งมีหทยวัตถุซึ่งเล็กมากในขณะนั้นเป็นที่อาศัยเกิดของปฏิสนธิจิตและเจตสิกแล้ว

เพราะฉะนั้น อย่าติดในสิ่งที่มองเห็นว่าเป็นรูปหัวใจ เพราะเมื่อรูปร่างกายเจริญเติบโตขึ้น ก็ปรากฏเป็นส่วนต่าง ๆ และในส่วนที่เป็นรูปร่างของหัวใจ เฉพาะตรงกลางของรูปนั้น มีรูปที่เกิดเพราะกรรมซึ่งเป็นกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป เป็นที่เกิดของจิตชื่อว่า หทยวัตถุ ในขณะนั้น รูปนั้นเกิดดับเช่นเดียวกับรูปอื่น ๆ ไม่เที่ยงเลย

และไม่มีใครสามารถทำให้รูปนั้นเกิด ไม่ใช่ว่าพลาสติกนั้นจะใช้แทนรูปนั้นได้ จะเอาสิ่งอื่นมาทำให้เป็นรูปนั้นไม่ได้ เพราะว่ารูปทั้งหมดที่เกิดขึ้นเพราะกรรม มีกรรมเท่านั้นเป็นปัจจัยให้เกิดขึ้น ไม่ใช่มีอุตุ ความเย็นหรือความร้อน หรืออาหารที่จะทำให้รูปนั้นเกิดขึ้น เช่น จักขุประสาทของทุกท่านในขณะนี้ อยากให้เกิดหรือไม่อยากให้เกิดก็ช่วยไม่ได้ เพราะมีกรรมเป็นปัจจัยให้จักขุประสาทเกิดและดับ ๆ อยู่ตลอดเวลา

โสตรประสาทที่เป็นปัจจัยให้เกิดจิตได้ยินในขณะนี้ ก็เกิดขึ้นเพราะกรรม ไม่มีใครสามารถที่จะสร้างโสตรประสาท หรือจักขุประสาท หรือรูปใด ๆ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรมได้

เพราะฉะนั้น ในขณะที่มีการผ่าตัดหัวใจ หรือว่าเปลี่ยนหัวใจ ถ้าคนนั้นมีจิตเกิดขึ้น ก็มีกรรมที่ทำให้หทยรูปเกิดขึ้น แล้วแต่จะเป็นที่ชั่วหัวใจก็ได้ แต่ไม่ใช่อยู่ในพลาสติกแน่ เพราะนั่นไม่ใช่เป็นรูปที่เกิดขึ้นเพราะกรรม และอย่าลืมว่า รูปนี้เล็กแต่ละกลาปนี้เล็กมาก สามารถที่จะแตกย่อย สิ่งที่มีมองเห็นว่าใหญ่โต แข็งแรง มั่นคงไม่ว่าจะเป็นภูเขาใหญ่ ๆ หรือว่าจะเป็นรูปร่างกายซึ่งเล็กไม่มั่นคงเท่าภูเขา หรือว่าสิ่งที่อาจจะบอบบางกว่านั้นอีก เป็นรูปที่มีอายุต่าง ๆ กัน เช่น ภูเขาก็คงจะมีอายุหลายพันหลายแสนหลายหมื่นล้านปี สำหรับรูปของมนุษย์ไม่สามารถที่จะตั้งมั่นคงอย่างนั้นได้ แต่ไม่ว่าจะเป็นรูปใด ๆ ซึ่งปรากฏเสมือนว่าใหญ่โตแข็งแรงมั่นคงสักเพียงไร แท้ที่จริงแล้วประกอบด้วยรูปแต่ละรูปซึ่งไม่มั่นคงเลย แม้แต่ธาตุแต่ละธาตุเวลาที่กระทบสัมผัสดูเสมือนว่าแข็งแรง ถ้าเป็นกระดูกก็คงจะแข็งมากกว่าส่วนอื่น แต่แม้กระนั้นก็เป็นรูปที่ไม่มั่นคง เพราะประกอบด้วยกลุ่มของรูปที่เล็กและละเอียดมาก ซึ่งสามารถที่จะแตกย่อยออกได้จนถึงเล็กที่สุดเพราะมีอากาศธาตุคั่นอยู่ และกำลังเกิดดับอยู่

การที่จะประจักษ์สภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนของธรรมทั้งหลายที่เป็นจิต เจตสิก รูป จะต้องรู้ลักษณะที่แท้จริง ที่ปรากฏตามความเป็นจริง ตลอดจนกระทั่งถึงการเกิดดับของสภาพธรรม จึงจะปรากฏว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น รูปใดก็ตามที่เกิดขึ้นเพราะกรรม มีกรรมเท่านั้นเป็นปัจจัยให้เกิดขึ้น

ถ. แต่ท่านแสดงว่า หทยวัตถุอยู่ในก้อนเนื้อหัวใจเท่านั้น ไม่ได้อยู่ในส่วนอื่นเลย

สุ. ปกติเวลาที่ร่างกายเจริญเติบโต จนกระทั่งมีรูปร่างของหัวใจเกิดขึ้น แต่ก่อนนั้นที่ยังไม่มีรูปร่างของหัวใจปรากฏ ก็มีหทยวัตถุพร้อมกับปฏิสนธิจิตแล้ว ซึ่งเป็นรูปที่มองไม่เห็น แต่หัวใจมองเห็น ไซ้ใหม่ เพราะฉะนั้น สิ่งใดที่เห็น สิ่งนั้นเป็นวัณณรูป ไม่ใช่เป็นหทยวัตถุ

ถ. หทยวัตถุ เรามองไม่เห็น ถูกต้องไม่ได้ แต่อาศัยที่ท่านแสดงไว้ว่า หทยวัตถุอยู่ในก้อนเนื้อหัวใจ เดิมจะมีรูปร่างฐานฐานอย่างไรก็ไม่มีใครเห็น ไม่มีใครรู้ ในเมื่อหทยวัตถุนี้อาศัยอยู่ในก้อนเนื้อหัวใจเท่านั้น ส่วนอื่น ๆ อาศัยอยู่ไม่ได้ เมื่อตัดหัวใจทิ้งแล้ว ทำไมจิตยังมีที่อาศัยอยู่

สุ. หัวใจเป็นหัวใจ หทยวัตถุเป็นหทยวัตถุ หทยวัตถุเป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรม เกิดดับอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่ว่าหทยวัตถุติดไปกับรูปหัวใจที่ถูกตัดออก แต่ขณะนี้เองหทยวัตถุก็เกิดดับ แล้วแต่ว่ากรรมจะทำให้หทยวัตถุซึ่งเป็นที่เกิดของจิตเกิดตรงไหน

ถ. ในเมื่อก้อนเนื้อหัวใจถูกตัดออกไปแล้ว หทยวัตถุจะไปอาศัยอยู่ตรงไหน

สุ. กรรมทำให้เกิด จะที่ขั้วหัวใจ หรือที่หนึ่งที่ใดก็ได้ที่ยังมีอยู่ แต่ไม่ใช่ข้างนอก

การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ถ้าท่านผู้ฟังไม่ทราบว่ ขณะทีเห็นเป็นจิตทีเห็น ท่านอาจจะไปหาจิตทีหัวใจ ซึ่งขณะนั้นไม่รู้ว่า จิตเป็นสภาพรู้ เพราะฉะนั้น การทีจะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดดับเพราะเหตุปัจจัยอยู่เรื่อย ๆ จะต้องพิจารณาตรงลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ

ถ้ามีท่านทีบอกว่า ถ้าจะรู้ลักษณะของจิต ก็ให้เพ่งทีตรงหัวใจ เพราะศีกษามาว่า จิตเกิดดับทีนั้น จะสามารถรู้ลักษณะของสภาพรู้หรือธาตุรู้ได้ใหม่ว่ เป็นอาการรู้เป็นธาตุรู้ ซึ่งไม่ใช่รูปธรรม เป็นแต่เพียงธาตุรู้ และไปแสวงหาข้างนอกไม่ได้ ทีวัตถุอื่น ๆ ข้างนอกทั้งหมด ไม่มีจิตอยู่ทีนั้น แต่ขณะใดก็ตามทีเห็น เช่น ขณะนี้ ให้รู้ว่าในขณะนั้น คือ ลักษณะของจิต

เพราะฉะนั้น จิตอยู่ที่ไหน ขณะเห็น จิตอยู่ที่เห็นที่กำลังเห็น คือ กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่อยู่ที่หัวใจ ขณะที่ได้ยิน ที่จะรู้ลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ อย่างนี้ถึงหัวใจ มิฉะนั้นแล้วจะมีความเป็นตัวตนว่า หัวใจของเรากำลังอยู่ที่ร่างกายของเรานั้นไม่ใช่การรู้ลักษณะของจิต แต่ว่าในขณะที่เสียงปรากฏ ช่วงขณะที่เสียงเท่านั้นปรากฏ จะไม่มีสิ่งอื่นปรากฏในขณะที่เสียงกำลังปรากฏเลย แม้แต่ความคิดเรื่องหัวใจก็ไม่มี ช่วงขณะที่เสียงกำลังปรากฏเท่านั้นจริง ๆ

เมื่อรู้ว่าจิตอยู่ที่ไหนในขณะที่ได้ยินเสียง คือ ในขณะที่เสียงปรากฏนั่นเอง จิตเป็นสภาพที่กำลังรู้เสียงที่กำลังปรากฏ นี่คือการที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ ในขณะที่กำลังเห็นนี่เอง เป็นจิตที่เห็น ในขณะที่กำลังได้ยินเป็นจิตที่ได้ยิน ในขณะที่กำลังได้กลิ่นเป็นจิตที่ได้กลิ่น ในขณะที่กำลังลิ้มรสเป็นจิตที่กำลังลิ้ม รสที่ปรากฏ ในขณะที่สิ่งที่ปรากฏที่กาย เย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง ตึงบ้าง ไหวบ้าง ในขณะที่จิตอยู่ที่สภาพที่กำลังรู้เย็นที่ปรากฏ ร้อนที่ปรากฏ อ่อนที่ปรากฏ แข็งที่ปรากฏ ตึงหรือไหวที่ปรากฏ

ในขณะที่คิดนึก จิตอยู่ที่ไหน อย่าไปเพ่งที่หัวใจ เพราะไม่ใช่การระลึกรู้ลักษณะของสภาพที่กำลังรู้คำ หรือว่ากำลังคิดเรื่องราวต่าง ๆ เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ลักษณะของนามธรรม ต้องรู้ในอาการรู้ หรือธาตุรู้ หรือสภาพรู้ ไม่ว่าจะเป็นทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยิน ทางจมูกที่กำลังได้กลิ่น ทางลิ้นที่กำลังลิ้มรส ทางกายที่กำลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทางใจที่กำลังคิดนึก

อยากจะประกาศความเกิดดับของจิตใหม่ บางคนก็อยากมาก จนกระทั่งไปเพ่งที่หัวใจ เพราะหวังที่จะประกาศการเกิดดับของจิตที่หทยวัตถุ แต่นั่นไม่ตรงเหตุกับผลไม่ตรง เพราะไม่ใช่ปัญญาที่รู้จริง ๆ ในลักษณะของสภาพรู้ ธาตุรู้ ในขณะที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดกำลังปรากฏ

ถ. จิตจะเกิดเฉพาะเมื่อมีอารมณ์ หรือเกิดการสัมผัส ถ้าในขณะที่มีอารมณ์เฉย ๆ วางเฉย จิตไม่มีใช่ไหม

ส. มี

ถ. ถ้ามี แต่ไม่ปรากฏ ไม่รับรู้อะไรทั้งนั้น วางเฉยอยู่

สุ. รู้ว่าเฉยใหม่ ที่ว่าเฉย เป็นสภาพธรรมซึ่งเป็นจิตที่ประกอบด้วยความรู้สึกเฉย ๆ ไม่อย่างนั้นจะมีความรู้สึกเฉยได้อย่างไร ถ้าไม่มีจิต แม้แต่ความรู้สึกเฉยก็มีไม่ได้ ที่ว่าเฉย ๆ เป็นลักษณะหนึ่งของจิตแล้ว

ถ. หมายถึงว่า สภาพใดก็ดี ธรรมชาติใดก็ดีที่รู้อยู่ในขณะนั้น เราเรียกว่าจิต ส่วนหัวใจหรือทพวัตตตามทีบรรยายมา เราสามารถแยกขาดกัน หัวใจก็เป็นหัวใจ แต่ทพวัตตนี้เป็นธรรมชาติที่กรรมก่อให้เกิดขึ้น อาจจะไม่ต้องอาศัยหัวใจก็ได้

สุ. เวลาปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นในภุมิที่มีชั้น ๕ เช่น ในมนุษยภุมิ ทันทิที่ปฏิสนธิเกิด กรรมทำให้กัมมชรูป คือ รูปซึ่งเกิดเพราะกรรม ๓ กลุ่มเกิดพร้อมกันในขณะนั้น คือ กายทสกะ กลุ่มของรูปซึ่งเป็นกาย ๑ กลุ่ม ทพทสกะ กลุ่มของรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต ๑ กลุ่ม และภาวทสกะ กลุ่มของรูปที่ทำให้ปรากฏอาการของเพศหญิงหรือเพศชายซึ่งจะซึมซาบอยู่ทั่วทั้งตัวอีกกลุ่มหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ก็มีกายทสกะ กลุ่มของกายประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป ทพทสกะ กลุ่มของทพะซึ่งเป็นที่เกิดของจิตประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป และภาวทสกะ กลุ่มของภาวรูปประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป และเมื่อเจริญเติบโตขึ้น กรรมก็ทำให้กายเจริญเติบโต เพราะฉะนั้น ทั้งทั้งตัวที่เป็นกาย เป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมแต่ละกลุ่มอย่างละเอียดซึ่งรวมกันเกิดเป็นรูปร่างกายปรากฏขึ้น

แต่ทพทสกะ คือ กลุ่มของรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต ก็ยังคงเกิดดับเพราะกรรมแทรกอยู่ทีรูปร่างของหัวใจ เช่นเดียวกับจักขุประสาท ซึ่งในขณะที่เกิดขึ้นจะประกอบด้วยรูป ๑๐ รูป เรียกว่าจักขุทสกะ เกิดขึ้นที่กลางตา ไม่ใช่ที่ตา เพราะฉะนั้น กลุ่มของรูปที่สามารถรับกระทบอารมณ์ที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็จะมีซึมซาบแทรกอยู่ตามส่วนต่าง ๆ

๙๔๘

ถ. ปฏิสนธิจิตตามที่ได้ศึกษา เกิดขึ้นพร้อม ๆ ในวาระแรกเลย หรือว่ามาเกิดในวาระสุดท้ายตอนออกจากกรรมมารดา

ส. ไม่ใช่มาเกิดตอนออกจากกรรม

ถ. เกิดวาระแรกเลย

ส. ใช่

ถ. ที่ว่า หทยวัตถุ อาศัย ...

ส. มิได้ เกิดขึ้นที่กลางหัวใจ ตามปกติ เว้นแต่เวลาที่ตัดหัวใจออกไป ถ้าตัดไปแล้ว กรรมไม่ได้ตามไปให้ไปเกิดที่กลางหัวใจที่ถูกตัด เพราะว่าตามตลาดก็มีหัวใจ แต่ไม่มีหทยวัตถุ แต่กรรมยังคงทำให้หทยวัตถุเกิด เพราะจิตยังเกิดดับโดยต้องอาศัยหทยวัตถุที่ส่วนหนึ่งของกาย เพราะฉะนั้น เวลาที่นำเอาหัวใจเทียมใส่เข้าไป กรรมก็ยังคงทำให้หทยวัตถุเกิด

ถ. เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๔ หรือ ๒๕๐๙ มีการตัดหัวใจทิ้ง และเอาหัวใจคนอื่นเข้าไปใส่แทน ก่อให้เกิดความสงสัยว่า ขณะนั้นถ้าจิตเดิมของตัวนาย ก. ที่อยู่ที่หัวใจเก่า

ส. นาย ก. ยังคงเป็นเจ้าของอยู่หรือ ออกไปแล้วก็ยังคงเป็นเจ้าของอยู่

ถ. นาย ก. ยังนอนอยู่ เอาหัวใจออกไปแล้ว เอาหัวใจของนาย ข. มาใส่

ส. หัวใจของนาย ข. ยังคงเป็นของนาย ข. หรือเปล่า โดยไฉนเป็นของนาย ข. แต่โดยสภาพธรรมไม่ใช่ของใคร กลายเป็นรูปที่เกิดขึ้นเพราะเหตุ ไม่ใช่เกิดเพราะกรรม

ถ. จากนั้นนาย ก. ก็อยู่ต่อไปได้ประมาณ ๖ – ๗ เดือน แต่ปรากฏว่าร่างกายของนาย ก. ไม่ชอบใจหัวใจของนาย ข. หัวใจนาย ข. ก็หลุดออกจากรอยเย็บ

ส. ไม่ชอบหัวใจนาย ข. หรือ เป็นไปไม่ได้

ถ. มิได้ ร่างกายนาย ก. ไม่ชอบหัวใจนาย ข. เพราะภูมิด้านทานของนาย ก. ไม่คุ้นกับหัวใจนี้

ส. ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

ถ. เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นใน South Africa คน ๆ นี้ได้เปลี่ยนหัวใจหลายครั้ง สุดท้ายไม่มีเงินจะเปลี่ยน และอยากตายมาก แต่ตอนเปลี่ยนไม่รู้จิตใคร ผมสงสัยมาก

ส. เพราะฉะนั้น จะต้องรู้ลักษณะของจิตว่า เป็นสภาพรู้ซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็ว และหทยวัตถุเป็นรูปธรรมซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็วโดยมีกรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิดขึ้น ซึ่งคนอื่นไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ ไม่ว่าแพทย์หรือนักวิทยาศาสตร์จะค้นคว้า ทฤษฎีใหม่ ๆ หรือว่าวิทยาการใหม่ ๆ ซึ่งเกี่ยวกับรูปร่างกาย รูปเหล่านั้นทั้งหมดเป็นรูปที่เกิดเพราะอตุเป็นปัจจัย ไม่ใช่เพราะกรรมเป็นปัจจัย นักวิทยาศาสตร์หรือแพทย์ไม่สามารถสร้างรูปที่เกิดเพราะกรรมได้

ในร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมที่ไม่เหมาะสม ก็มีการเพิ่มเติมดิน น้ำ ไฟ ลม ให้ได้ส่วนสัดที่เหมาะสม เมื่อกรรมยังเป็นปัจจัยให้รูปที่เกิดขึ้นเพราะกรรมเกิดขึ้นเป็นไปอยู่ ชีวิตก็ยังคงดำรงอยู่ได้ ไม่ใช่ว่าอาศัยแต่เพียงธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมภายนอกมาปรุงแต่งโดยที่ไม่มีรูปที่เกิดเพราะกรรมเกิด

ชีวิตที่กำลังดำรงอยู่ที่รูปร่างกายนี้ มีรูปที่เกิดเพราะกรรมหลายกลุ่ม เป็นส่วนใหญ่ มีรูปหลายกลุ่มที่เกิดเพราะจิต มีรูปหลายกลุ่มที่เกิดเพราะอตุ คือ ความเย็น ความร้อน มีรูปหลายกลุ่มที่เกิดเพราะอาหาร ร่างกายนี้จึงดำรงอยู่ได้ ถ้าขาดอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เช่น ถ้ารูปที่เกิดเพราะกรรมดับไปแล้วไม่เกิดอีก จะมีคนนั้นต่อไปอีกไม่ได้เลย ก็เปลี่ยนสภาพโดยการที่กรรมจะเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิต พร้อมเจตสิกและรูปเกิดขึ้นในภพภูมิต่อไป หมดยุติความเป็นบุคคลนี้ ถ้ากรรมไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิดดับสืบต่ออยู่เรื่อย ๆ

และถ้าไม่มีรูปซึ่งเกิดเพราะจิต ก็ไม่ได้ ไม่มีการเคลื่อนไหว ไม่มีการที่จะกระทำ กิจการงาน ไม่มีการที่จะสืบต่อดำรงร่างกายนี้ต่อไปได้ ถ้าไม่มีรูปที่เกิดเพราะอตุ ความเย็น ความร้อน ร่างกายนี้ก็จะไม่สามารถจะดำรงต่อไปได้ นี่เป็นเหตุที่จะต้องมีการ

หายใจ และมีรูปภายนอกซึ่งเป็นอากาศเข้าไป เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้รูปร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยดี และยังต้องมีรูปซึ่งเกิดเพราะอาหาร ถึงแม้ว่าจะมีรูปที่เกิดขึ้นเพราะกรรม มีรูปที่เกิดเพราะจิต มีรูปที่เกิดเพราะอตุ ก็ยังไม่พอ สำหรับสัตว์ที่อยู่ในภูมิที่มีชั้น ๕ ในมนุษย์ เป็นต้น จะต้องอาศัยรูปที่เกิดเพราะอาหารด้วย นี่เป็นเหตุที่จะต้องรับประทานอาหาร เพราะเมื่อรับประทานเข้าไปแล้ว อาหารนั้นเป็นปัจจัยทำให้รูปซึ่งเกิดเพราะอาหารเกิดขึ้น อุปการะเกื้อกูลแก่ร่างกายให้ดำรงชีวิตต่อไปได้ด้วยดี

จิตดวงเดียวเที่ยวไป แต่ละคนมีจิตเกิดขึ้นที่ละดวง คือ ทีละขณะ และไม่ได้อยู่นิ่ง เกิดขึ้นทางตาเห็นสิ่งต่าง ๆ ทางหูได้ยินเสียงต่าง ๆ ทางจมูกได้กลิ่นต่าง ๆ ทางลิ้นลิ้มรสต่าง ๆ ทางกายรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทางใจคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ และหมดไป ในขณะหนึ่ง ๆ นั้นเอง อย่างรวดเร็วที่สุด และในภูมิที่มีชั้น ๕ ก็อาศัยหทยวัตถุ ซึ่งเป็นรูปที่มองไม่เห็นเกิดขึ้น ทั้งจิตก็เกิดดับอย่างรวดเร็ว และหทยวัตถุก็เกิดดับอย่างรวดเร็ว แต่ว่านามธรรมนั้นเกิดดับเร็วกว่ารูปธรรม

ข้อความต่อไปมีว่า

ที่ชื่อว่า ปันธุระ เพราะความหมายว่า บริสุทธิ คำนี้ตรัสหมายเอา ภาวังคจิต

ที่ท่านผู้ฟังถามว่า เวลาที่ขอบหรือซังก็รู้ แต่เวลาเฉย ๆ ดูเหมือนกับว่า ไม่มีจิต ในขณะนั้น ในขณะที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส ไม่ได้กระทบสัมผัส ไม่ได้คิดนึก ดูเหมือนว่าไม่มีจิต สงสัยว่าขณะนั้นมีจิตหรือเปล่า หรือว่าขณะนั้นคงจะไม่มีจิต แต่ให้ทราบว่า คนที่ยังไม่ตาย เมื่อเกิดมาแล้ว จิตเป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นและดับไป และการดับไปของจิตดวงนั้นเองเป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดขึ้น และไม่ใช่ว่าจะมีการเห็นอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่ว่าจะมีการได้ยินอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่ว่าจะมีการได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส หรือการคิดนึกอยู่ตลอดเวลา ถูกไหม

ขณะที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึก ก็มี เช่น ในขณะที่นอนหลับสนิทไม่ฝัน ที่ต่างกับคนตายก็คือว่า คนตายไม่มีจิตเกิดดับ แต่ว่าคนเป็นที่หลับ ที่ชื่อว่าหลับ หลับสนิทไม่ฝัน มีจิตเกิดดับสืบต่อกันอยู่เรื่อย ๆ และจิตเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ แต่เวลาที่ไม่ได้รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น

ทางกาย ทางใจ จิตนั้นไม่ได้ทำกิจเห็น ไม่ได้ทำกิจได้ยิน ไม่ได้ทำกิจได้กลิ่น ไม่ได้ทำกิจได้รส ไม่ได้ทำกิจรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่ได้ทำกิจคิดนึกเรื่องราวต่างๆ แต่จิตนั้นทำภวังคกิจ คือ ดำรงรักษามภชาติการเป็นบุคคลนั้น สืบต่อไปจนกว่าจะจุติ

เพราะฉะนั้น ที่ชื่อว่า บัณฑิต เพราะความหมายว่า บริสุทธิ คำนี้ตรัสหมายเอา ภวังคจิต จะเห็นได้ว่า ที่ว่าบริสุทธิ์ ก็เพียงชั่วขณะที่ไม่เห็น แต่เวลาเห็นแล้วไม่บริสุทธิ์ ชอบบ้าง ชังบ้างในสิ่งที่ปรากฏ แต่ก่อนเห็น ก่อนได้ยิน เวลาที่ไม่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเลย ทุกคนดูเหมือนว่าเป็นคนบริสุทธิ์ ใสใหม่ ไม่ได้ต่างอะไรกับพระอรหันต์ โดยอาการที่ปรากฏภายนอก ไม่มีความรู้สึกชอบ ไม่มีความรู้สึกชัง ไม่มีความริษยา ไม่มีความตระหนี่ ไม่มีมานะ ไม่มีความสำคัญตน ไม่มีความรู้สึกใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะยังไม่ได้เห็น ยังไม่ได้ยิน ยังไม่ได้กลิ่น ยังไม่ได้ลิ้มรส ยังไม่ได้รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ยังไม่ได้คิดนึกใด ๆ ทั้งสิ้น แต่พอเห็นเท่านั้น จะทราบได้ว่า จิตไม่บริสุทธิ์ เพราะสะสมกิเลสไว้มาก เมื่อมีการเห็นสิ่งที่พอใจ ก็เกิดความยินดีพอใจ เมื่อเห็นสิ่งที่ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ ก็มีความรู้สึกไม่แช่มชื่น มีความรู้สึกไม่พอใจ

แต่ขณะใดที่ไม่มีการรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ขณะนั้นดูเหมือนว่าบริสุทธิ์ เพราะไม่ปรากฏความรู้สึกชอบ หรือความรู้สึกชัง แต่ว่าสภาพธรรมเป็นสิ่งที่จริง จิตตามุขัสสนาสติปัฏฐาน เห็นเป็นอนัตตา เป็นจิตที่เห็น เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เห็นแล้วความรู้สึกในขณะนี้เป็นอย่างไร ความรู้สึกโสมนัส ยินดีพอใจ ในขณะนั้นไม่ใช่จิต เป็นเจตสิก เพราะว่าจิตเป็นเพียงสภาพที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้ เพียงรู้ ไม่ได้รู้สึกดีใจหรือเสียใจ โสมนัสหรือโทมนัส ในอารมณ์ที่ปรากฏ แต่เจตสิกซึ่งเป็นนามธรรมที่เกิดกับจิตประเภทหนึ่ง ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติเรียกว่า เวทนาเจตสิก เป็นสภาพที่รู้สึกในอารมณ์ที่กำลังปรากฏ

เจตสิกทุกชนิดจะเกิดตามลำพังไม่ได้ เจตสิกจะต้องเกิดกับจิต ดับพร้อมกับจิต รู้อารมณ์เดียวกับจิต และเกิดที่เดียวกับจิต เพราะฉะนั้น ในขณะที่เห็นจะมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายที่เป็นสังขารธรรมไม่ได้เกิดขึ้นตามลำพังเฉพาะ

เพียงอย่างเดียว แต่จะมีสภาพธรรมอื่นเกิดร่วมด้วยปรุงแต่งเป็นปัจจัยให้สภาพธรรมนั้น ๆ เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น จิตจึงมีหลายประเภท

ถ. ภวังคจิตเป็นจิตบริสุทธิ์ ทั้งหมดหรือ

ส. ไม่ปรากฏว่า ชอบหรือชัง ที่เป็นกุศลหรืออกุศล ไซ้ไหม

ถ. ภวังคจิตของมนุษย์ มีโอโลสะ อโทสะ อโมหะ เป็นปัจจัยทำให้เกิด ก็เป็นกุศลจิต แต่ภวังคจิตของสัตว์เดรัจฉาน มีอกุศลวิบากจิตทำให้ปฏิสนธิเป็นสัตว์เดรัจฉาน เพราะฉะนั้น ภวังคจิตของสัตว์เดรัจฉานไม่น่าจะเป็นกุศลจิต

ส. ไม่ได้บอกว่าเป็นกุศล เพียงแต่说不ปรากฏความชอบหรือความชัง เพราะไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่คิดนึก

ถ. ภวังคจิตของสัตว์เดรัจฉาน บริสุทธิ์ หรือเปล่า

ส. ภวังคจิตทั้งหมดบริสุทธิ์

ถ. คำว่า จิตประภัสสร บางคนเข้าใจผิดว่า จิตเดิมนี่ไม่มีกิเลส ประภัสสรบริสุทธิ์ ที่มีกิเลสเพราะภายหลังเกิดมาแล้ว อยากได้นั่น อยากได้นี้ ทำให้จิตเศร้าหมอง และเพราะเกิดมานาน ก็สะสมกิเลสไว้มาก ๆ เพราะฉะนั้น คำว่า จิตประภัสสร ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบาย

ส. สำหรับความหมายของปัทมธระ ท่านผู้ฟังคงทราบแล้วว่าหมายถึงขณะที่เป็นภวังคจิต เช่น ในขณะที่นอนหลับสนิทและไม่ฝัน ในขณะนั้นไม่ปรากฏว่าจิตเศร้าหมองหรือผ่องใส เพราะไม่ปรากฏว่า มีความชอบหรือความชังในขณะนั้น

เวลาที่มีความชัง จิตเศร้าหมองไหม เดือดร้อน ขณะใดที่เกิดชัง ไม่พอใจ ไม่แถมชื่น ทุกท่านรู้สึกในอาการนั้นว่า เป็นสภาพธรรมที่เดือดร้อนอย่างยิ่ง ไม่ชอบเลย ไม่มีใครชอบจิตที่กระวนกระวาย กระสับกระส่าย เดือดร้อนใจ แต่เวลาที่ชอบ รู้สึกใหม่ว่า จิตเศร้าหมอง ไม่บริสุทธิ์ เพราะความชอบ

ไม่รู้สึกละเลย ไซ้ไหม แต่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงแสดงเพื่อให้สัตว์ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง ปัญญาต้องเห็นสภาพ

ธรรมถูกต้อง ถ้าเป็นปัญญาแล้ว อกุศลใด ๆ ก็ตามก็เป็นอกุศลทั้งสิ้น ไม่ใช่ว่าอกุศลนั้นเป็นแต่เพียงในขณะที่เกิดโทสะ อย่างที่บางท่านบอกว่า ทำอย่างไรจึงจะไม่โกรธ

ถ้าทำได้ มีวิธี คนนั้นคงจะเป็นมหาเศรษฐี คือ เขียนตำราว่าด้วยการกระทำไม่ให้โกรธ ถ้าเป็นไปได้อีกคงจะขายดี แต่ว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ที่จะไม่โกรธจริง ๆ ได้ ต้องอบรมเจริญปัญญา รู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล เพราะว่าการดับกิเลสรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลดับเพียงความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน และเที่ยงเป็นต้น และเมื่อพระโสดาบันบุคคลอบรมเจริญปัญญาขึ้น รู้แจ้งอริยสัจธรรมประจักษ์แจ้งในลักษณะของนิพพานอีกครั้งหนึ่ง ดับกิเลสเป็นพระสกทาคามีบุคคลก็ยังมีโลภะ โทสะ โมหะ แต่ว่าละโลภะ โทสะ โมหะอย่างหยาบได้ คงเหลือแต่โลภะ โทสะ โมหะอย่างละเอียด

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพระอนาคามีบุคคลเท่านั้น ที่จะดับโทสะได้เป็นสมุจเฉทไม่เกิดอีกเลย ต้องเข้าใจจริง ๆ ว่า ถ้าไม่ต้องการที่จะให้เกิดโทสะ จะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงหนทางที่จะดับโทสะได้จริง ๆ ไม่ใช่ชั่วคราวชั่วคราว ซึ่งไม่แน่นอน เพราะเมื่อมีปัจจัยที่โทสะจะเกิด โทสะก็ย่อมเกิด

๔๔๙

ถ. อาจารย์ถามว่า จิตอยู่ที่ไหน ตามปกติที่เราศึกษาที่ได้เรียนมา ก็เข้าใจว่า จิตส่วนใหญ่อยู่ที่ทพวัตถุ เพราะฉะนั้น ถ้าจะเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือว่าสังเกตจิตในขณะนั้น ก็ไปรู้ที่ทพวัตถุ น่าจะเป็นอย่างนั้น

ส. ซึ่งไม่สามารถจะรู้ลักษณะของจิต เพราะอะไร เพราะขณะนั้นพยายามที่จะรู้ตรงส่วนของกายที่คิดว่าเป็นทพวัตถุ เมื่อเป็นอย่างนั้น คือ การพยายามไปเพ่งไปจ้องส่วนที่เป็นรูป ไม่ใช่เป็นการพิจารณารู้ลักษณะที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นสภาพรู้

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ให้ท่านผู้ฟังไปเลือกจะรู้จิตนั้นตรงนี้ จะรู้จิตนี้ตรงนั้น แต่ว่าสภาพของจิตเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ เมื่อไร ขณะไหน ขณะเห็นต้องมีจิตแล้ว ถ้าไม่มีจิตเห็นไม่ได้ ซึ่งขณะที่เห็นนั่นเองเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ จึงสามารถรู้จิตไม่ใช่รูปธรรม

ในขณะที่ได้ยิน เสียงปรากฏ จิตเป็นสภาพธรรมที่อยู่ภายใน เพราะว่าเสียงปรากฏจึงเป็นภายนอก จิตเป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ที่กำลังรู้เสียง เพราะฉะนั้น ในขณะที่เสียงปรากฏ ที่จะรู้ลักษณะของสภาพรู้ คือ ในขณะนั้นสติระลึก รู้ว่าเป็นสภาพรู้ที่กำลังรู้เสียง

ต้องไปหาโสตปสาทหรือเปล่า ขณะที่กำลังพิจารณาว่าเป็นสภาพรู้ ถ้ากำลังพากเพียรที่จะหาโสตปสาท นามธรรมที่ได้ยินเสียงก็ดับไปนานแล้ว เหลือแต่ตัวตนที่วุ่นวายเหลือเกิน คือ พยายามจดจ้องว่าโสตปสาทอยู่ตรงไหน และจะรู้ไหมว่าโสตปสาทอยู่ตรงไหนถ้าได้ยินไม่เกิดขึ้น แต่เวลาที่สภาพที่ได้ยิน คือ เสียงปรากฏ ไม่จำเป็นต้องไปแสวงหาค้นหาโสตปสาท เพราะขณะนั้นเสียงปรากฏ ไม่ใช่โสตปสาทปรากฏ ที่เสียงปรากฏก็เพราะว่ามีสภาพรู้เสียง เพราะฉะนั้น การที่จะละการยึดถือว่าเป็นเราได้ยิน จะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นตามความเป็นจริงว่า เสียง

เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่งกำลังปรากฏกับจิตที่รู้เสียง กับสภาพที่รู้เสียง กับธาตุที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนั้น

โสตปสาทไม่ปรากฏ ทำไมจะพากเพียรชวนขวายวุ่นวายที่จะไปจดจ้องที่โสตปสาท ได้ยินดับไปแล้ว เสียงดับไปแล้ว แต่โสตปสาทไม่ปรากฏ

ถ. ตามวิธีจิต ท่านบัญญัติไว้ว่า มีปัญจทวารวิถีกับมโนทวารวิถี เมื่อครูอาจารย์บอกว่า เว้นทวิปัญญาวิญญาน ๑๐ จิตอื่นทั้งหมดเกิดที่ทหยวัตถุ เพราะฉะนั้นทางปัญจทวารวิถี นับตั้งแต่ภวังคจิตทั้ง ๓ ขณะ

สุ. นั่นไม่ใช่วิถีจิต ต้องตั้งแต่ปัญจทวาราวชชนจิต ภวังคจิตทั้งหมดเป็นวิถีวิมุตติ พ้นจากวิถี

ถ. หลังจากปัญจทวาราวชชนจิต และจักขุวิญญาน สัมปฏิจฉันนะ สันตிரณะ โวภูฐัพพะ ชวนะ ทั้งหมดนี้ มีจักขุวิญญานดวงเดียวเท่านั้นเกิดที่จักขุปสาท จิตอื่นๆ ในวิถีนั่นเกิดที่ทหยวัตถุอย่างนั้นหรือ

สุ. ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า การเกิดดับของจิตเป็นไปตามเหตุปัจจัย เช่น จักขุวิญญาน จิตที่กระทำกิจเห็น ที่กำลังเห็นในขณะนี้ จิตที่เห็นเกิดที่จักขุปสาท และดับไปอย่างรวดเร็ว จิตอื่นต่อมาเกิดที่ทหยวัตถุ ด้วยกับย้ายได้ไซ้ใหม่ จากจักขุปสาทไปที่ทหยวัตถุ แต่ไม่ต้องย้าย เพราะสภาพรู้เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพียงเกิดขึ้นรู้และดับไป

ที่ร่างกายตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า มีรูปซึ่งเป็นปสาทต่างๆ จักขุปสาทอยู่ที่กลางตา โสตปสาทอยู่กลางหู ฆานปสาทอยู่ที่กลางจมูก ชิวหาปสาทอยู่ที่กลางลิ้น กายปสาทซึ่มซาบอยู่ในส่วนที่สามารถจะรับกระทบกับสิ่งที่เย็น ร้อน อ่อน แข็งที่กระทบสัมผัสกาย เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ไม่ใช่ว่ามีจิตรออยู่ที่หนึ่งที่ใดพร้อมที่จะเกิด แต่ว่าสภาพธรรมที่เป็นจิต อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นกระทำกิจและดับไป และเฉพาะจิตเห็นที่กำลังเห็นนี้ เกิดที่จักขุปสาท

ถ. ทำไมแบ่งเป็นปัญจทวาร กับมโนทวาร ทั้งๆ ที่จิตเกิดในที่เดียวกัน

ส. คำว่า ทวาร หมายความว่าถึงทางรู้อารมณ์ แต่คำว่า วัตถุ หมายความว่าถึงรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต คำว่า วิถิจิต หมายความว่าถึงจิตทั้งหมดที่ไม่ใช่ภวังค์ เพราะเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใด จึงชื่อว่า วิถิจิต

เวลาที่มีการเห็น ไม่ใช่มีเฉพาะเห็น หลังจากเห็นแล้ว ยังมีความรู้สึกยินดีชอบใจ เป็นโลภะ หรือว่าเป็นโทสะ หรือว่าเป็นกุศลในสิ่งที่ปรากฏทางตา แม้ว่าไม่ใช่จักขุวิญญาณ แต่จิตที่เกิดต่อนั้นก็รู้ในสิ่งที่ปรากฏ แม้ว่าไม่เห็น

เวลาที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ทางตา ถึงแม้ว่าไม่ใช่จักขุวิญญาณ เป็นจิตที่ชอบใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะว่าสิ่งที่ปรากฏทางตากำลังปรากฏ นิ่งเฉย ๆ ไม่ใช่มีแต่เห็น เห็นดับไปแล้ว จิตดวงต่อไปก็ยังเกิดขึ้นพอใจ หรือไม่พอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น จิตที่พอใจหรือไม่พอใจ ไม่ใช่จักขุวิญญาณที่เห็น แต่เป็นจักขุทวารวิถิจิต เพราะเหตุว่าอาศัยตาเกิดขึ้นพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา

นี่เป็นความหมายของทวาร และวิถิจิต

แต่คำว่า วัตถุ หมายความว่าถึงรูปซึ่งเป็นที่เกิด ไม่เกี่ยวกับทวาร ทวารเป็นทางที่จะให้จิตรู้อารมณ์ต่าง ๆ

นี่เป็นเรื่องที่ยังไม่ได้กล่าวถึง เพราะตอนนี้เป็นเพียงการแสดงชื่อต่าง ๆ ของจิตเพื่อที่จะให้ไตร่ตรองพิจารณาระลึกได้ในขณะที่จิตกำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังปรากฏ กำลังเกิดขึ้น

ถ. เรื่องของจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตทั้ง ๘๙ เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐานได้ อยากจะรู้ว่า ภวังคจิตไม่ได้ขึ้นสู่วิถี ขณะตื่นนอนหลับ ภวังคจิตไม่ปรากฏ จะรู้ได้อย่างไร

ส. เวลาที่ภวังคจิตก็เกิดคั่น มีภวังคจิตเกิดคั่นก่อนที่จิตจะคิดถึงสิ่งที่เห็น คิดถึงรูปร่างสัญญาณ เพราะฉะนั้น ขณะนี้จิตไม่ได้เห็นตลอดเวลา และไม่ใช่ว่าได้ยินตลอดเวลา ไม่ใช่ได้กลิ่นตลอดเวลา ไม่ใช่ลิ้มรสตลอดเวลา ไม่ใช่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสตลอดเวลา ไม่ได้คิดนึกอยู่ตลอดเวลา

นี่เป็นความจริงในชีวิตประจำวัน ทั้ง ๆ ที่ทุกคนมีกาย มีกายประสาทสัมผัสซาบอยู่ ที่จะกระทบอ่อนหรือแข็งที่ส่วนหนึ่งส่วนใด เย็นหรือร้อนที่ส่วนหนึ่งส่วนใด ตึงหรือไหวที่ส่วนหนึ่งส่วนใด แต่มีใครรู้แข็งตลอดเวลาบ้าง มีใครรู้อ่อน รู้ไหว รู้เย็น รู้ร้อนตลอดเวลาบ้าง

กำลังเห็นอาจจะเข้าใจว่า เห็นอยู่ตลอดเวลา แต่ขณะใดที่ได้ยินเสียง ต้องรู้แล้วว่า ขณะที่ได้ยินปรากฏ ขณะนั้นไม่มีเห็น ตามความเป็นจริง แต่เพราะว่าจิตเกิดดับรวดเร็วเหลือเกิน รูปก็เกิดดับเร็วมาก แต่จิตเกิดดับเร็วกว่านั้น

รูป ๆ หนึ่งมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น เวลาที่รูปหนึ่งปรากฏ และจิตเกิดดับสืบต่อกัน ทำให้ดูเหมือนว่า รูปก็ไม่ดับ และจิตที่กำลังรู้รูปนั้นก็ดับ นี่เป็นความรวดเร็ว แต่สติปัญญานสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ว่า ในขณะที่เสียงปรากฏ ขณะนั้นสีสังขันธ์ต่าง ๆ ปรากฏไม่ได้

โดยเหตุผล จริงไหม เพราะว่าเพียงชั่วขณะที่เสียงเท่านั้นปรากฏ สีสังขันธ์จะไปอยู่ในเสียงที่กำลังปรากฏเป็นเสียงได้อย่างไร หรือในขณะที่สีสังขันธ์กำลังปรากฏ ในขณะที่เสียงจะมาปรากฏอยู่ในสีสังขันธ์ที่กำลังปรากฏก็ได้

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ในขณะที่เข้าใจว่าทั้งเห็นและได้ยิน ความจริงแล้ว จิตเห็นเกิดขึ้นและดับไปเร็วมาก มีภวังคจิตคั่น คือ ในขณะที่นั้นยังไม่มีการได้ยิน หรือยังไม่มีความคิดนึกใด ๆ ทั้งสิ้น ขอให้ทราบว่า มีภวังคจิตเกิดคั่นในขณะที่กำลังเห็น และในขณะที่กำลังคิดนึกถึงสิ่งที่เห็น และในขณะที่กำลังได้ยิน และขณะที่กำลังคิดนึกถึงสิ่งที่ได้ยิน ภวังคจิตเกิดคั่นอยู่ตลอดเวลา โดยการศึกษา โดยการพิจารณา เป็นความจริงหรือไม่จริง ชั่วขณะที่คั่นอยู่นี้ จริงหรือไม่จริง

จริง เพราะฉะนั้น เวลาที่ปัญญาเกิดขึ้นพร้อมสติที่ระลึก จนกระทั่งประจักษ์ชัด ในลักษณะของสภาพธรรม ย่อมตรงกับลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะในขณะที่ได้ยินเสียง ดูเสมือนว่าเสียงต่อกันไปยาว แต่ว่าตามความเป็นจริงแล้ว สามารถที่จะหยุด ตัดเป็นขณะ ๆ ได้ ท่านที่ใช้เครื่องอัดเทปก็คงจะทราบได้ว่า สามารถที่จะหยุดเสียง ตัดให้ขาดได้ และก็ต่อได้ เพราะว่ามีช่องว่างคั่นอยู่ ขณะที่

กำลังไม่ได้ยินเสียง ขณะนั้นเป็นภวังคจิตที่คั่นระหว่างขณะที่ได้ยิน แต่ละขณะ ๆ มีภวังคจิตคั่น

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ ระหว่างคำว่า ใน กับ ขณะ มีช่องว่างใหม่ มีหรือไม่มี ใน - ขณะ มีช่องว่างแล้วตามความเป็นจริง ไม่ใช่ว่า ใน กับ ขณะ ไปติดกัน รวมกันเป็นขณะเดียวกัน ใน - ขณะ มีช่องว่าง ขณะที่ช่องว่างนั้น คือ ภวังคจิต ซึ่งตามความเป็นจริง ถ้าจะขยายช่องว่างนั้นออกจะมีจิตเกิดดับหลายขณะที่เดียว ทั้งทางปัญจทวารวิถิและทางมนทวารวิถิ

นี่เป็นเหตุที่จะต้องศึกษาสภาพธรรมตามความเป็นจริง และอบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่คลาดเคลื่อน เพราะฉะนั้น ก็คือ การศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติในชีวิตประจำวัน จนกว่าความเข้าใจจะเพิ่มขึ้น เกื้อกูลแก่การที่สติจะระลึกรู้ถูกต้องขึ้น และปัญญาจะอบรมเจริญขึ้น จนกระทั่งสภาพธรรมปรากฏตามความเป็นจริง

เวลาที่มีภวังคจิตคั่น ลักษณะขณะนั้นไม่ใช่สภาพรู้อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด เพราะว่าเสียงไม่ได้ปรากฏสืบต่อกันโดยไม่มีอะไรคั่น เพราะฉะนั้น ช่องว่างในขณะนั้น สติปัญฐานระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม และสภาพธรรมปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง

ต้องอบรมเจริญนานใหม่ นานก็ไม่ใช่ไร ในเมื่อเป็นของจริงที่พิสูจน์ได้ และเป็นปัญญาที่สามารถจะรู้ได้ ถ้าปัญญาไม่สามารถจะรู้ได้ พระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงแสดงเรื่องของ การอบรมเจริญสติปัญฐานและสภาพธรรมที่เป็นปรมัตถธรรมโดยละเอียด เพื่อเกื้อกูลให้เข้าใจถูกต้องขึ้น ให้เห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมทั้งหลาย เพื่อเวลาที่สติเกิดระลึกรู้ จะได้มีกำลังที่จะละคลายการที่เคยยึดถือสภาพที่ปรากฏว่าเป็นตัวตน หรือว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นของเรา

ถ. คำว่า จิต ที่พูดกันนี้ กับคำว่า สัญญา เป็นคำเดียวกัน หรือไม่

สุ. ไม่ใช่คำเดียวกัน เพราะจิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้อารมณ์ที่ปรากฏ สัญญาเป็นลักษณะของเจตสิกที่จำ หรือหมายรู้ลักษณะของอารมณ์ที่ปรากฏ

ถ. รู้สึกว่าใกล้กันมาก

สุ. ต่อไปจะรู้ลักษณะของจิตและเจตสิกแต่ละประเภท

ทั้ง ๆ ที่เป็นจิตซึ่งทุกคนมี และเข้าใจบ้างแล้ว แต่พระผู้มีพระภาคก็ทรงใช้คำอื่นที่จะให้เข้าใจลักษณะของจิตนั้นยิ่งขึ้น

ข้อความต่อไป

ที่ชื่อว่า มนายตนะ อธิบายในคำวามนายตนะนั้น มนะ พึงทราบว่ายายตนะ เพราะความหมายว่า เป็นที่อยู่อาศัย เป็นบ่อเกิด เป็นที่ประชุม และเป็นเหตุ จริ่งดังนั้น ธรรมมีผัสสะ เป็นต้น ย่อมเกิดในมนะนี้ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะภายนอก ย่อมประชุมที่มนะโดยเป็นอารมณ์ แม้เพราะความหมายว่าเป็นเหตุ เพราะเป็นเหตุแห่งผัสสะ เป็นต้น โดยอรรถว่า เป็นสหชาติปัจจัย

จะเข้าใจลักษณะของจิตเพิ่มขึ้น โดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน แต่ว่าเป็นที่อยู่อาศัย เป็นบ่อเกิด เป็นที่ประชุม และเป็นเหตุ

ถึงรูปจะมีก็จริง ถึงเสียงจะเกิดขึ้นก็จริง ถึงกลิ่นจะมีปัจจัยเกิดขึ้นก็จริง ถึงรสต่าง ๆ จะมีก็จริง ถึงเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็งต่าง ๆ จะมีก็จริง แต่ถ้าจิตไม่เกิดขึ้นรู้ ไม่เป็นบ่อเกิด ไม่เป็นที่ประชุม ไม่เป็นที่อาศัยของธรรมเหล่านั้น สิ่งปรากฏทางตา ก็ปรากฏไม่ได้ เสียงก็ปรากฏไม่ได้ กลิ่นก็ปรากฏไม่ได้ รสต่าง ๆ ก็ปรากฏไม่ได้ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ก็ปรากฏไม่ได้

สีสนัวัณณะข้างหลังมี ปรากฏไหม ไม่ปรากฏ เพราะเหตุว่าไม่ได้ประชุม ไม่ได้กระทบสัมผัสกับจิต ซึ่งจิตนั่นเองเป็นที่อาศัย เป็นบ่อเกิด เป็นที่ประชุม เป็นเหตุที่จะให้สภาพธรรมทั้งหลายปรากฏ เพราะจิตเป็นสภาพรู้

สีข้างหลังมี แต่ไม่กระทบกับจักขุปสาท ไม่กระทบกับจิต จิตเห็นไม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น สีสนัวัณณะต่าง ๆ จึงไม่ปรากฏ

จักขุปสาทรูปมี เพราะเหตุว่ากรรมเป็นปัจจัยทำให้จักขุปสาทเกิดดับ ๆ สืบต่ออยู่เรื่อย ๆ ตราบใดที่ยังไม่ทำให้เป็นคนตาบอด กรรมก็จะเป็นปัจจัยให้จักขุปสาทเกิดดับ ๆ สืบต่อกัน แต่ไม่ใช่ว่าจะมีการเห็นอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ขณะใดที่

สี่สันวัณณะปรากฏ ให้ทราบว่า ขณะนั้นจิตเป็นมนายตนะ เป็นที่อยู่อาศัย เป็นบ่อเกิด เป็นที่ประชุม เพราะว่ารูปล้วนต้องกระทบกับจักขุปสาทและกระทบกับจิต จิตเห็นจึงจะรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาได้ เสียงต้องกระทบกับโสตปสาทและกระทบกับจิต จิตได้ยินจึงจะเกิดขึ้นรู้เสียงที่ปรากฏได้

เพราะฉะนั้น มนายตนะเป็นที่อยู่อาศัย เป็นบ่อเกิด เป็นที่ประชุมของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งข้อความใน **อัฐรสาลินี** กล่าวว่า แม้เพราะความหมายว่า เป็นเหตุ เพราะเป็นเหตุแห่งผัสสะ เป็นต้น

ปรมัตถธรรม ๓ แล้ว เพราะผัสสะไม่ใช่จิต ผัสสะเป็นเจตสิก ๑ ใน ๕๒ ประเภท ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม ไม่ใช่รูปธรรม

๙๕๐

ผัสสะเป็นเจตสิก เป็นสภาพกระทบอารมณ์ ถ้ารูปกับรูปกระทบกัน เช่น ต้นไม้ล้มลงบนพื้นดิน ต้นไม้กระทบกับพื้นดิน ขณะนั้นไม่ใช่ผัสสะ แต่ขณะที่เสียงกระทบโสตประสาท โสตประสาทเป็นรูป เสียงก็เป็นรูป จะไม่มีการได้ยินเกิดขึ้นเลย ถ้าผัสสะเจตสิกไม่เกิดพร้อมกับจิตและกระทบเสียงที่กระทบโสตประสาท โสตประสาทมีอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ใช่ว่ามีเสียงปรากฏ หรือว่ามี การได้ยินอยู่ตลอดเวลา เพราะยอมแล้วแต่ปัจจัย คือ ผัสสะเจตสิกจะเกิดขึ้นกระทบอารมณ์อะไร

ผัสสะเจตสิกเป็นนามธรรมซึ่งเกิดพร้อมจิต ดับพร้อมจิต รู้อารมณ์เดียวกับจิต และเกิดที่เดียวกับจิต

ในภูมิที่มีขั้น ๕ จิตต้องเกิดที่รูป ๆ หนึ่ง เพราะฉะนั้น รูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตเป็นวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของจิต

จักขุปสาทเป็นวัตถุ เป็นรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับจักขุวิญญาณ เพราะสภาพธรรมที่เกิดขึ้นไม่ใช่เกิดขึ้นอย่างเดียวยตามลำพัง แต่ต้องมีปัจจัยให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้นพร้อมกันในขณะนั้น โดยสหชาติปัจจัย

ซึ่งข้อความใน **อภฺรฺรฺสาลินี** มีว่า

โดยอรรถว่า เป็นสหชาติปัจจัย

จะได้ยินคำว่า ปัจจัย อีกคำหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นสังขารธรรม ต้องมีการปรุงแต่งอาศัยกันเกิดขึ้น ไม่ใช่ว่าเกิดขึ้นได้เองตามลำพัง

โดยภาษาบาลี สห แปลว่า ร่วมกัน พร้อมกัน

ชาติะ แปลว่า เกิด

ปัจจัย คือ ธรรมที่อุปการะอุดหนุนให้สภาพธรรมอื่นเกิด

เพราะฉะนั้น ธรรมที่เป็นสหชาตปัจจัย หมายความว่า เมื่อสภาพธรรมนั้นเกิดขึ้นแล้ว เกื้อหนุนอุปการะให้สภาพธรรมอื่นเกิดพร้อมกันในขณะนั้น ไม่ใช่ต่างขณะ แต่ต้องเป็นขณะที่เกิด คือ พร้อมกันในขณะที่เกิด

ทั้งจิตและเจตสิกเป็นสหชาตปัจจัย หมายความว่า เมื่อมีจิตเกิดขึ้น จิตเป็นสหชาตปัจจัยอุปการะเจตสิกอื่น ๆ ให้เกิดพร้อมกันในขณะที่จิตเกิด เพราะฉะนั้นเจตสิกทั้งหมดจึงเป็นสภาพธรรมที่เกิดพร้อมจิต ดับพร้อมจิต รู้อารมณ์เดียวกับจิต แต่ว่าเจตสิกแต่ละประเภทก็ทำกิจของตน เช่น ผัสสเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่กระทบอารมณ์

ผัสสเจตสิกเกิดขึ้นกระทบอารมณ์พร้อมกับจิตที่รู้อารมณ์ที่ผัสสะกระทบ ไม่ใช่ว่าผัสสะกระทบอารมณ์หนึ่ง จิตไปรู้อีกอารมณ์หนึ่ง เพราะในขณะที่จิตเกิดขึ้น จิตเป็นปัจจัยอุปการะผัสสเจตสิกให้เกิดพร้อมกันและกระทบอารมณ์

ขณะที่ได้ยินเสียง ทำไมโสตวิญญูณจึงเกิดขึ้นได้ยินเสียง

ถ้าปราศจากผัสสเจตสิกที่เกิดพร้อมโสตวิญญูณจะไม่มีการได้ยินเสียง แต่ที่โสตวิญญูณเกิดขึ้นรู้เสียง เพราะผัสสะเกิดพร้อมกับจิตกระทบเสียงที่จิตกำลังได้ยิน โดยสหชาตปัจจัย

และเมื่อปรมาัตถธรรมมี ๔ คือ จิต ๑ เจตสิก ๑ รูป ๑ นิพพาน ๑ ปัจจัยก็ไม่ใช่อื่นไกลจากปรมาัตถธรรม คือ จิตนั่นเองเป็นปัจจัย เจตสิกนั่นเองเป็นปัจจัย รูปนั่นเองเป็นปัจจัย นิพพานนั่นเองเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น ก็ทราบความหมายของปัจจัยว่า เป็นสภาพธรรมที่อุปการะเกื้อหนุนให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้น แล้วแต่ว่าจะเป็นปัจจัยอะไร เช่น ถ้าเป็นสหชาตปัจจัย หมายความว่า เมื่อสภาพธรรมนั้นเป็นปัจจัยเกิดขึ้นแล้ว ย่อมอุปการะเกื้อหนุนให้สภาพธรรมอื่นเกิดร่วมกันพร้อมกันในขณะนั้น

ถ. จิตกับวิญญูณ

สุ. ไม่ใช่จิตกับวิญญูณ จิตกับเจตสิก ขณะที่จักขุวิญญูณเกิดขึ้นเห็น ผัสสเจตสิกเกิดพร้อมกับจักขุวิญญูณ มีจักขุวิญญูณเป็นปัจจัย หรือว่าผัสสเจตสิกเป็นปัจจัยให้จักขุวิญญูณเกิดขึ้นได้ไหม ได้ หรือไม่ได้

การศึกษาปริมัตถธรรมต้องเป็นผู้ที่หนักแน่นในเหตุผลจริง ๆ ต้องเข้าใจชัดขึ้น ละเอียดยิ่งขึ้น ทัวขึ้น และเป็นเหตุเป็นผลยิ่งขึ้น

ถ้าจะเข้าใจความหมายของสหชาติปัจจัย ซึ่งหมายความว่า สภาพธรรมหนึ่งเกิดขึ้นเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้สภาพธรรมอื่นเกิดพร้อมกัน เพราะฉะนั้น ก็ได้แก่จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกัน โดยที่ธรรมหนึ่งเป็นปัจจัย และธรรมอื่นเกิดขึ้นเพราะธรรมนั้น

เพราะฉะนั้น ในเรื่องของปัจจัย จะมีสภาพธรรมที่เกี่ยวข้องกัน คือ สภาพธรรมหนึ่งเป็นปัจจัย เป็นเหตุ อีกสภาพธรรมหนึ่งเป็นผล ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า ปัจจุปปันนนะ แต่ภาษาไทยโดยมากไม่ใช่ ป แต่จะใช้ บ เพราะฉะนั้น ภาษาไทยใช้คำว่า ปัจจุปปัน หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่เป็นผล หรือว่าเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัย

ถ้าปัจจุบัน หมายความว่าถึงอดีต ปัจจุบัน อนาคต แต่โดยปฏิฐานซึ่งเป็นเหตุและผล จะเป็นปัจจัยและปัจจุปปัน ซึ่งภาษาบาลีเป็น ปัจจุปปันนนะ

อุปปันนนะ แปลว่าธรรมที่เกิดขึ้น

ความหมายของปัจจุปปัน คือ ธรรมเหล่าใดเกิดขึ้นเพราะธรรมใดเป็นปัจจัย ธรรมเหล่านั้นเป็นปัจจุปปันของธรรมที่เป็นปัจจัยนั้น

เพราะฉะนั้น เมื่อมีปัจจัย ต้องมีปัจจุปปัน การศึกษาธรรม ถ้ารู้ว่าธรรมใดเป็นปัจจัย จะต้องรู้ด้วยว่า ธรรมใดเป็นปัจจุปปัน คือ เป็นผลที่เกิดเพราะธรรมที่เป็นปัจจัยนั้น

นี่คือการศึกษาคือจะให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏโดยความเป็นอนัตตา ให้เข้าใจละเอียดขึ้นว่า เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยและดับไป

สำหรับจิตและเจตสิก เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดพร้อมกัน และดับพร้อมกัน เพราะฉะนั้น เวลาที่จิตเป็นสหชาติปัจจัย เจตสิกอื่น ๆ ซึ่งเกิดร่วมด้วยเป็นปัจจุปปัน

หรือผัสสเจตสิกที่เกิดกับจักขุวิญญาณเป็นปัจจัย จิตและเจตสิกอื่นซึ่งเกิดร่วมกันเป็นปัจจัยปัจจุบัน เพราะจิตจะเกิดขึ้นโดยปราศจากเจตสิกไม่ได้ เจตสิกจะเกิดขึ้นโดยปราศจากจิตไม่ได้ และทั้งจิตและเจตสิกจะเกิดโดยไม่เกิดพร้อมกันก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นอย่างนี้ ต่างก็เกิดและอุปการะกันในขณะนั้น ต่างก็เป็นปัจจัยและปัจจัยปัจจุบันซึ่งกันและกัน

อนัตตา ไข่มุม เกิดแล้ว มีปัจจัยและปัจจัยปัจจุบัน และกัณฑ์ไป

เพราะฉะนั้น จึงเป็นมนายตนะ เพราะเป็นบ่อเกิด เป็นที่อาศัย เป็นที่ประชุม สิ่งปรากฏเป็นอายตนะ คือ ปรากฏเวลาที่จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ คือ รู้เสียงนั้น ส่วนเสียงอื่นไม่เป็นสัททายตนะ แต่เป็นสัททะ

ภาษาบาลี เสียง คือ สัททรูป เป็นรูปที่ปรากฏทางหู เพราะฉะนั้น เสียงทั่ว ๆ ไปที่ไม่ประชุม ไม่มีผัสสะกระทบ เสียงนั้นเป็นสัททรูป แต่เสียงที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ประชุมแล้ว เพราะผัสสะกระทบ มีมนะคือใจ เป็นอายตนะ เพราะฉะนั้น เสียงจึงปรากฏในขณะนี้ เพราะว่าอาศัยประชุม และปรากฏได้โดยเป็นอารมณ์ของจิตที่กำลังได้ยิน เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

อย่าลืมความหมายของสหชาตปัจจัย ถ้าเข้าใจแล้ว ก็จะคิดและพิจารณาต่อ ๆ ไปเองได้ เวลาที่ศึกษาเรื่องของจิต เจตสิก และรูปก็รู้ว่า ธรรมใดเป็นสหชาตปัจจัย และธรรมใดเป็นปัจจัยปัจจุบันของสหชาตปัจจัย

ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เกิดขึ้นพร้อมกันหรือเปล่า

มหาภูตรูป ๔ ไม่แยกจากกันเลย จะมีแต่ธาตุดินโดยที่ไม่มีธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมไม่ได้ หรือจะมีแต่ธาตุน้ำ ธาตุน้ำ ไม่มีธาตุไฟ ธาตุลมไม่ได้ หรือจะมีแต่ธาตุไฟ ไม่มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมไม่ได้ มหาภูตรูปทั้ง ๔ เกิดขึ้นพร้อมกัน และดับพร้อมกัน

เพราะฉะนั้น ปฐวีธาตุเป็นสหชาตปัจจัยหรือเปล่า

ถ้าเข้าใจความหมายแล้ว เป็นผู้ที่หนักแน่นในเหตุผล แต่จะต้องละเอียดขึ้น คือ เมื่อพูดถึงรูป รูปก็เกิด เพราะฉะนั้น ปรมาตมธรรมใดก็ตามที่มีจริงและเกิดขึ้น

ต้องมีปัจจัยจึงเกิดขึ้น และปัจจัยหนึ่ง คือ สหชาติปัจจัย เป็นปัจจัยโดยการที่ยังสภาพธรรมอื่นให้เกิดขึ้นพร้อมกันในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น ธาตุดินเป็นสหชาติปัจจัยของธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ฉันทิธาตุไฟก็เป็นสหชาติปัจจัยของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ฉันทิธาตุก็ปัจจัยโดยเป็นสหชาติปัจจัย เกิดขึ้นพร้อมกัน

และถ้าศึกษาต่อไปจะทราบว่า เวลาที่มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมเกิดขึ้นแล้ว เป็นมหาภูตรูป เป็นรูปใหญ่ เป็นประธาน เพราะว่ปรากฏทั่วไป มีรูปใดบ้างที่จะขาดธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ชื่อว่ารูป ที่จะปราศจากธาตุทั้ง ๔ เป็นไปไม่ได้ แต่ว่าเมื่อมีธาตุทั้ง ๔ เกิดขึ้นแล้ว ยังมีรูปอื่นอาศัยธาตุทั้ง ๔ เกิดขึ้น เป็นอุปาทายรูป ซึ่งเป็นวิการ หรือว่าเป็นอาการ หรือว่าเป็นรูปที่อาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น แล้วแต่ประเภทของรูปนั้น ๆ

รูปทั้งหมดมี ๒๔ รูป รูปที่เป็นประธานมี ๔ คือ มหาภูตรูป เป็นอุปาทายรูป ๒๔ ซึ่งเป็นรูปที่อาศัยเกิดกับมหาภูตรูปบ้าง เป็นลักษณะของมหาภูตรูปบ้าง เป็นอาการวิการของมหาภูตรูปบ้าง เพราะฉะนั้น เวลาที่มีมหาภูตรูปเกิดจะมีรูปอีก ๔ รูป เกิดร่วมกับกลุ่มของมหาภูตรูปนั้น คือ อุปาทายรูป ๔ ได้แก่ สีสังวัณณะต่าง ๆ คือ วัณณ กลิ่นต่าง ๆ คันธะหรือคันโธ รสละ คือ รสต่าง ๆ และอาหารรูปอีก ๑ รูป คือ รูปที่ทำให้เกิดรูปอื่นขึ้น ได้แก่ โอชาหรือโอชารูป

เพราะฉะนั้น เวลาที่มีรูปเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเกิดเพราะกรรม หรือจิต หรืออุตุ หรืออาหารก็ตาม จะปราศจากมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูปอีก ๔ ไม่ได้

แต่ว่าบางกลุ่ม หรือบางกลาปนนั้นมีมากกว่า ๔ รูป แต่ว่าอย่างน้อยที่สุดไม่น้อยกว่า ๔ รูป เพราะฉะนั้น ที่ได้ก็ตามที่มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่นั่นต้องมีสี กลิ่น รส โอชา ไม่ว่าจะเป็นรูปภายใน หรือรูปภายนอก

ไม้ มีมหาภูตรูป คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม มีสีสังวัณณะของไม้ มีกลิ่นของไม้ มีรสของไม้ และมีโอชา คือ รูปซึ่งเป็นอาหารที่ทำให้รูปอื่นเกิด เพราะฉะนั้น ปลวกก็กินไม้ และร่างกายก็ดำรงอยู่ได้ ในผักก็มีอาหารรูป

เพราะฉะนั้น ในรูปทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นมหาภูตรูปใดก็ตามที่เกิดขึ้น จะปราศจากสี กลิ่น รส โอชา ไม่ได้เลย

มหาภูตรูป ๔ เป็นสหชาติปัจจัยของอุปาทายรูป ๔ เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่าเกิดขึ้นพร้อมกัน

ถ้าเข้าใจความหมายของปัจจัย จะศึกษาต่อไปเองได้ ซึ่งในการบรรยายแนวทางเจริญวิปัสสนา จะกล่าวถึงธรรมส่วนต่าง ๆ เพื่อเกี่ยวเนื่องกับการเจริญสติปัฏฐานเท่าที่จะเป็นประโยชน์ แต่ว่าส่วนละเอียดปลีกย่อย ท่านผู้ฟังศึกษาเอง เพราะมีตำรับตำราพอที่ว่า เมื่อท่านเข้าใจเป็นเบื้องต้นแล้ว ท่านก็จะศึกษาและพิจารณาข้อความต่อ ๆ ไปด้วยตนเองได้ แม้แต่ในคัมภีร์ปัฏฐานซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ ๗ ของพระอภิธรรม หรือว่าโดยอภิธัมมัตถสังคหะเป็นปริจเฉทที่ ๘ ก็สามารถจะเข้าใจความหมายเบื้องต้นตั้งแต่ในตอนต้นทีเดียวได้ เพราะจะเห็นได้ว่า จิตเป็นสังขารธรรมไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นโดยปราศจากปัจจัย เป็นสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา และในปัจจัยหนึ่งเวลาที่จิตเกิด คือ สหชาติปัจจัย มีธรรมอื่นคือเจตสิกเกิดร่วมด้วย

แต่ถ้าโดยละเอียด ต้องเป็นผู้ที่หนักแน่นในเหตุผล มหาภูตรูป ๔ เป็นสหชาติปัจจัยแก่อุปาทายรูป ๔ คือ สี กลิ่น รส โอชา แต่อุปาทายรูป ๔ ไม่ได้เป็นสหชาติปัจจัยแก่มหาภูตรูป ๔

ธาตุดินเป็นสหชาติปัจจัยแก่อัตถุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และอุปาทายรูป ธาตุลมก็เป็นสหชาติปัจจัยแก่อัตถุน้ำ ธาตุไฟ และอุปาทายรูป

มหาภูตรูปทั้ง ๔ เป็นปัจจัยโดยสหชาติปัจจัยซึ่งกันและกัน และเป็นปัจจัยแก่อุปาทายรูป แต่อุปาทายรูปไม่ได้เป็นสหชาติปัจจัยของมหาภูตรูป ๔

เพราะฉะนั้น ข้อความใน **อัญญสาลินี** ที่ว่า

মনะ พิงฺทราบว่า อายตนะ เพราะความหมายว่า เป็นที่อยู่อาศัย เป็นบ่อเกิดเป็นที่ประชุม และเป็นเหตุ จริตังนัณ ธรรมมีผัสสะ เป็นต้น ย่อมเกิดในমনะนี้

เมื่อเข้าใจเรื่องสหชาติปัจจัย ก็เข้าใจความหมายนี้

รูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะภายนอก ย่อมประชุมที่মনะโดยเป็นอารมณ์ ซึ่งต่อไปจะทราบว่า เป็นอารมณ์ปัจจัย เมื่อจิตทุกดวงเกิดขึ้นรู้อารมณ์ อารมณ์ก็เป็น

ปัจจัยที่อุปการะให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้นในขณะนั้น ถ้าจิตไม่เกิดผัสสเจตสิกก็เกิดไม่ได้ แต่ว่าจิตเป็นปัจจัยแก่ผัสสะโดยสหชาตปัจจัย เพราะฉะนั้น แยกกันไม่ได้ จะให้เกิดต่างขณะกันก็ไม่ได้

ถ. จิตกับผัสสะเกิดขึ้นพร้อมกันใช่ไหม และขณะที่เกิดนั้นผัสสะกำลังกระทบ จิตจึงรู้อารมณ์

ส. พร้อมกัน

ถ. กระทบปั๊บ รู้เลย

ส. ทันทัน โดยสหชาตปัจจัย ถ้าผัสสะกระทบเสียงและดับไปก่อน จิตจะเกิดขึ้นได้อย่างไรที่จะรู้เสียงที่ผัสสะกระทบ เพราะผัสสะกระทบเสียงแล้วดับไป เพราะฉะนั้น จิตย่อมเกิดขึ้นได้ยินเสียงไม่ได้ แต่จิตเกิดขึ้นได้ยินเสียงพร้อมผัสสะที่กระทบเสียง และทั้งจิตและเจตสิกคือผัสสะก็ดับ ต่างคนต่างทำกิจ แต่ว่ากระทำกิจพร้อมกัน เกิดขึ้นพร้อมกัน เพราะสภาพธรรมทั้งหลายที่จะเกิดขึ้นเพราะว่ามีปัจจัย คือ สิ่งที่ทำให้ธรรมนั้นเกิดขึ้น

ปัจจัยทั้งหมดมี ๒๔ ปัจจัย โดยประเภทของปัจจัยใหญ่ ๆ ปัจจัยหนึ่ง คือ สหชาตปัจจัย คือ การเป็นปัจจัยโดยการเกิดขึ้นพร้อมกัน

สำหรับความหมายของสหชาตปัจจัย คือ สภาพธรรมที่เกิดขึ้น เป็นปัจจัยอุปการะเกื้อกูลอุดหนุนให้สภาพธรรมอื่นเกิดขึ้นพร้อมกับตน ในขณะที่เกิดจะมีนามธรรม คือ เจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะจิตเป็นสหชาตปัจจัยแก่เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย และเจตสิกที่เกิดขึ้นก็เป็นสหชาตปัจจัยให้จิตเกิดขึ้นร่วมกันในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ทั้งจิตและเจตสิกเป็นสหชาตปัจจัยซึ่งกันและกัน

จะเห็นได้ว่า สภาพของนามธรรมที่เกิดขึ้น แม้จะมองไม่เห็นเหมือนรูปธรรม แต่มีกำลัง มีพลัง เป็นปัจจัยทำให้สภาพธรรมอื่นเกิดร่วมด้วยในขณะนั้น

